

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

A császári és királyi 101. gyalogezred az első világháborúban

SZAKDOLGOZAT
FÖLDTUDOMÁNYI ALAPSZAK

Készítette:

Rainer Ambrus

térképész és geoinformatikus szakirányú hallgató

Témavezető:

Dr. Gercsák Gábor

egyetemi docens

ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék

Budapest, 2013

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. A Monarchia hadereje	4
2. A császári és királyi 101. gyalogezred békében.....	5
3. A császári és királyi 101. gyalogezred a világháborúban	6
3.1 Mozgósítás, útban a szerb frontra (1914. július 26. – 1914. augusztus 22.)	7
3.2 Először az orosz fronton (1914. augusztus 28. – 1916. március 24.).....	7
3.3 Olasz front, „Hét Község fennsíkja” (1916. március 27 – 1916. július 13.)	11
3.4 Újra az orosz fronton, Bukovina (1916. július 17 – 1918. április 13.).....	12
3.5 Tirol (1918. április 16 – 1918. október 29.)	14
3.6 Hazafelé (1918. október 30 – 1918. november 16.).....	14
4. A térkép elkészítése.....	16
5. Tematikus tartalom.....	17
6. Alaptérkép	18
6.1 A III. katonai felmérés.....	19
6.2 1:200 000 méretarányú általános térképek	20
6.3 1:75 000 méretarányú részletes térképek.....	22
7. Digitális kartográfia.....	22
7.1 Használt programok.....	23
8. Szerkesztés	24
8.1 Részlettérképek.....	24
8.1.1 Síkraajz	26
8.1.2 Névraajz.....	27
8.1.3 Egyéb rajzi elemek.....	28
8.1.4 Tematikus réteg.....	28
8.2 Áttekintő térkép	29
8.2.1 Síkraajz	30
8.2.2 Névraajz.....	30
8.3 Jelkules	31
Összefoglalás.....	34
Hivatkozások.....	36
Köszönetnyilvánítás	38
Melléklet.....	39
Nyilatkozat	42

Bevezetés

Régóta érdeklődöm a magyar történelem iránt, így nem kellett sokat gondolkodnom, hogy szakdolgozatom témája történelmi térkép legyen. Édesapámat gyakran hallottam a „101-eseket” emlegetni, amikor még fogalmam nem volt róla, mit takar ez a kifejezés. Néhány éve elkezdtem érdeklődni az Osztrák–Magyar Monarchia hadtörténete után, ekkor derült ki, hogy a császári és királyi 101. békéscsabai gyalogezredről van szó, amelyben hivatásos tisztként több felmenőm is szolgált a Monarchiát az első világháború idején.

Dédapám, traisenhaini Rainer Rudolf (Nagyszombat 1886. március 26. – Cincinnati, USA 1955. március 23.) hivatásos főhadnagyként (1917. május 1-jétől százados), bátyja traisenhaini Rainer János (Salzburg 1879. május 26. – Budapest, 1937. július 20.) hivatásos századosként (1918. május 1-jétől őrnagy), a 101. gyalogezred kötelékében vett részt a háborúban.

Odahaza kezembe került az ezredtörténet 1934-es kiadása, majd dédapám harctéri jegyzetei, amelyek térképeket, kézzel rajzolt vázlatokat is tartalmaztak. Innen jött az ötlet szakdolgozatomhoz. A rendelkezésre álló adatok alapján rekonstruálható a gyalogezred mozgása mind a szerb, az orosz, az olasz és a román harctéren.

Munkámat két fő részre bontottam. Első felében az ezred történetével foglalkozom. Az adatgyűjtés fő forrásai az 1928-ban és 1934-ben megjelent ezredtörténetek. Ezt kiegészíti Laczházy (Löwenstein) Ferenc tartalékos 101-es főhadnagy naplója, valamint dédapám feljegyzéseinek magyarra fordított része. Dédapám a jegyzeteit eredetileg német nyelven készítette el már a háború után, helyenként olvashatatlanok, ami meggátolja a magyar fordítást. A Löwenstein napló dédapám által kivonatolt formában érhető el, azonban nem teljes, hiányoznak belőle az 1915. június 1. előtti események.

Munkám második részében magára a történelmi térkép elkészítésére koncentrálok. Ebben leírom, milyen szempontok alapján választottam ki a háttértérképet, majd hogyan rajzoltam meg magát a történelmi térképet. Ebben a szakaszban már jó néhány problémával szembesültem kezdve a méretarány adta lehetőségektől a földrajzi nevek azonosításáig.

Remélem, elkészült művemmel méltóképpen tiszteleghetek a 101-es hősök emléke előtt az első világháború százéves évfordulójához közeledve.

1. A Monarchia hadereje

A kiegyezés utáni Osztrák–Magyar Monarchia hadereje haditengerészetből és szárazföldi haderőből állt. A szárazföldi haderő az 1868. évi XL, XLI és XLII. törvénycikk értelmében három részre tagolódott (Pintér – Rózsafi – Stencinger, 2009).

Az első vonalat a közös hadsereg alkotta. Kiegészítése a birodalom egész területéről történt, minden fegyvernem képviseltette magát benne (gyalogság, lovasság, tüzérség, műszaki csapatok), vezényleti nyelve a német volt. A birodalom területe 15 katonai területre volt felosztva, ezek háború esetén hadtestekként működtek, alájuk hadkiegészítési területek tartoztak (gyakorlatilag egy-egy hadkiegészítési területből sorozták egy gyalogezred legénységét). Megkülönböztetésül császári és királyi nevet viseltek az alakulat hadrendi száma előtt. A második vonalat a magyar területekről sorozott Honvédség (magyar vezényleti nyelv) illetve ennek osztrák megfelelője, a Landwehr (német vezényleti nyelv) alkotta. A Honvéd alakulatokat magyar királyi, a Landwehr csapatokat császári királyi jelzővel látták el a hadrendi számuk előtt. 1886-tól magyar területen a Népfelkelés, osztrák részen a Landsturm jelentette a haderő harmadik vonalát. Túlkorosokból feltöltött egységként feladatuk az előző két vonal támogatása volt, felállításukra csak háború esetén került sor. 1914-ben 102 közös, 32 Honvéd, és 30 Landwehr gyalogezred alkotta a Monarchia hadseregének gerincét (emellett természetesen számos más fegyvernemű alakulat is létezett - jelen munkámban azonban csak a gyalogságra térek ki). Ekkoriban az ezred jelentette a hadseregszervezés alapegységét, vezetését az ezredtörzs látta el, élén az ezredparancsnokkal (Deák, 1993). Egy közös gyalogezred négy, míg egy Honvéd/Landwehr gyalogezred három zászlóaljából állott, egy zászlóalj négy tábori századra oszlott. Ilyen módon egy hadilétszámra feltöltött gyalogezred 4-5000 fő körül mozgott.

A közös gyalogezredeket parolijuk és gombjaik színe alapján lehetett megkülönböztetni egymástól. A megkülönböztethetőségen kívül mindez elősegítette az egymáshoz való tartozást. Ennek ellenére a legritkább esetben fordult elő, hogy egy ezred teljes állománya együtt harcolt. Szokás volt gyalogezredenként egy-egy zászlóaljat kikülöníteni, és az anyaezredtől teljesen függetlenül felhasználni. A kikülönített zászlóaljak egy része hegyi kiképzést kapott, majd hegyi dandárok alakultak belőlük (Pintér – Rózsafi – Stencinger, 2009).

2. A császári és királyi 101. gyalogezred békében

Az 1882-es esztendő változást hozott az osztrák–magyar hadseregben. Elkezdődött az addig 80 ezredből álló gyalogság 102 ezredre való kiegészítése. Az eddig öt zászlóaljából álló gyalogezredek ötödik zászlóaljaiból alakultak meg az új ezredek. 1883. január elsejével megszületett a császári és királyi 101. békéscsabai gyalogezred a nagyváradi 37-es, a debreceni 39-es, a szegedi 46-os, és a szolnoki 68-as gyalogezred egy-egy zászlóaljából (Machalek, 1934). A hajtókájuk kénsárga, gombjaik fehér színűek lettek. Első ezredtulajdonos Sergius Alexandrovics orosz nagyherceg, halála után második ezredtulajdonos Carl Bruckheim Freiherr von Drathschmidt gyalogsági tábornok lett. Első ezredparancsnok Ogradovicz Ödön ezredes. Legénységét Békés vármegyéből a Békési, Gyomai, Gyulai, Orosházi, Szarvasi járás, Békéscsaba és Gyula városa adta. Csanád vármegyéből a Battonyai, Mezőkovácsházi és Nagylaki járások, Csongrád vármegyéből a Mindszenti járás és Szentes városa adta (Machalek, 1934).

1. ábra: Rainer Rudolf főhadnagy a világháború első éveiben

Az I. zlj¹ Dolnja-Tuzlaban, II. és IV. zlj Nagyváradon, III. zlj Békéscsabán nyert elhelyezést (Machalek, 1934). 1888-tól I. és II. zlj Zágrábra, III. zlj Petrinjába került, a IV. zlj maradt Békéscsabán. 1897-től I, III, IV. zlj Fehértemplomban, a II. zlj Békéscsabán állomásozik. 1901-jétől az I. zlj Cattaróba, majd Krivosieba, 1903-ban Castelnouvoba kerül (Übersichts-Karte...,1898). 1904-től I. és II. zlj Bécsbe, III. zlj Békéscsabára, IV. zlj Lajta-Bruck-Királyhidára, majd 1908-tól Bécsbe kerül. Akkoriban néhány év bécsi tartózkodás kitüntetésszámba ment. 1910-ben I, IV. zlj Nagyváradra, II. zlj Trebinjébe kerül, a III. zlj továbbra is Békéscsabán marad. Ebben az elhelyezésben érte a 101-eseket az első világháború, ahová Grallert Konrád ezredes parancsnoksága alatt vonultak el.

3. A császári és királyi 101. gyalogezred a világháborúban

Az ezred történetének közreadása előtt fontosnak tartom, hogy megemlítsek néhány tudnivalót. Először is úgy gondolom, az első világháború kitöréséhez vezető történelmi események széles körben ismertek, a történelmi háttér nem igényel külön leírást.

Teljes bizonyossággal már az első ezredtörténet sem részletezi a 101-esek hadiútját. Az eredeti dokumentumok részben a vesztes háborúból való visszavonulás közben elvesztek, részben az ezred pótkereténél a csehországi Neuhausban rekedtek (Machalek, 1934). Ezek visszaszerzésére irányuló kísérletek sikertelenek voltak a háború után. Igyekeztem a rendelkezésre álló forrásokat a lehető legpontosabban feldolgozni, az ennek ellenére előforduló adathiányos részek az előbb részletezett okokra vezethetők vissza.

A Monarchia haderejéről szóló fejezetben már említettem a kikülönített zászlóaljokat. A 101. gyalogezred is rendelkezett ilyen egységgel, a II. zászlóalj képében (Machalek, 1934). Legénységét szintén Békés, Csanád és Csongrád vármegyék adták, felszerelési állomása Békéscsaba volt. Ezen kívül azonban teljesen önállóan működött, soha nem harcolt az ezred kötelékében. A zászlóalj önállósága egészen 1918 tavaszáig fennállt, ekkor beleolvadt az újonnan alakult 133. gyalogezredbe. Az összeomlás az olasz fronton érte, ezerfős állománnyal vonult harcba, Békéscsabán hatvanan szálltak le a 101-eseket hazaszállító vasúti kocsikról. Mivel a zászlóalj teljesen önálló egységként vett részt a világháborúban, az anyaezreddel is csupán egyetlen egy alkalommal találkozott a fronton, jelen munkámban nem foglalkozom vele.

¹ zászlóalj

Az ezred háborús történetének ismertetését eleinte évenkénti csoportosításban szerettem volna közreadni. Hamar be kellett látnom, hogy célravezetőbb, ha a háborús évek helyett az egyes harctereket kezelem egy egységként. A külön nem emelem ki, ott a leírás az egész gyalogezredre vonatkozik. Jelzem, ha az egyes zászlóaljok külön utat jártak be. Dőlt betűvel jelöltem azokat a földrajzi neveket, amelyeket sikeresen azonosítottam.

3.1 Mozgósítás, útban a szerb frontra (1914. július 26. – 1914. augusztus 22.)

1914. július 26. A temesvári VII. hadtest, melynek kötelékébe a 101. gyalogezred is tartozott, mozgósításra került.

1914. július 30. A Békéscsabán állomásozó III. zlj mellé megérkezik az I. és a IV. zászlóalj.

1914. augusztus 2. Elindul az ezred a szerb harctérre vasúton.

1914. augusztus 3. Érkezés Ferenchalomra.

1914. augusztus 7. Rainer János szds² parancsnoksága alatt a géppuskás osztagok átesnek a tűzkeresztségen egy meg nem nevezett dunai szigeten.

1914. augusztus 11. Menet Dalovára.

1914. augusztus 12. Menet Homokbálványoson át Bresztovácra.

1914. augusztus 13. Menet Homoliczon, Hertelendyfalván át Pancsovára.

1914. augusztus 22. Parancs érkezik az ezred orosz harctérre való elszállítására. Menet a révaújfalui vasútállomásra, onnan vasúton irány Galícia.

3.2 Először az orosz fronton (1914. augusztus 28. – 1916. március 24.)

1914. augusztus 28. Kivagonírozás Boryniczén, a géppuskás osztagok és a III. zlj Chodorowon menetel keresztül, majd a Wierzbica és Knihinicze közötti 334-es magassági ponton állásba megy.

1914. augusztus 29. A géppuskás osztagok, az I. és III. zlj Oskrzesinde, Hrehorów, Zurówon menetel keresztül, majd I. zlj Czerniów, III. zlj 341-es magassági ponton állásban. III. zlj Podmiehalowce, Wasiuczyn, Jawce útvonalon a 334-es magassági pontig menetel. Közben a IV. zlj Chodorów és Knihiliczén át próbálja utolérni az ezredet.

1914. augusztus 30. I. zlj Zurów, Kolokolin útvonalon Folw. Jozefowkára érkezik, ahol megütközik az oroszokkal. III. zlj Wierzbicán át Hrehorówra menetel, ahol állásba mennek. IV. zlj Garbkin keresztül megrohamozza Rohatyn községet.

1914. augusztus 31. Wierzbicán gyülekezik a szétszóródott ezred, majd menet Zurawnora.

² százados

1914. szeptember 1. *Pobereze.*

1914. szeptember 2. *Młyniska, Deinenka lesna.*

1914. szeptember 3. *Lytinia.*

1914. szeptember 4. *Bilinka.*

1914. szeptember 5. *Bienkowa wisznián* keresztül menet.

1914. szeptember 6. *Komarno, Wereszyca-folyó* vonalán állásban.

1914. szeptember 7. I. III.zlj és géppuskás osztagok *Andryanównál* hadosztálytartalékban, IV. zlj állásban.

1914. szeptember 8. *Roham Rumnora.*

1914. szeptember 9. Gyülekező *Czulowiczén*, majd roham *Ensiedel* községre.

1914. szeptember 10. Menet *Serdica, Malinowka* útiránnyal.

1914. szeptember 11. I, III. zlj roham *Pustomyty* irányába, IV. zlj hadosztálytartalékban.

1914. szeptember 12. *Zaszkowicén* a hadosztály visszavonulását fedezik a 101-esek.

1914. szeptember 13. Menet *Bienkowa wiszniára.*

1914. szeptember 14. *Mistkowice.* Kárpátokba való visszavonulás elrendelése.

1914. szeptember 15. *Brzesciany*

1914. szeptember 16. *Bložengorny.*

1914. szeptember 17. *Dobromil.*

1914. szeptember 18. *Lacko.*

1914. szeptember 19. *Nowosielce-Kocizkie.*

1914. szeptember 20. *Wankowa.*

1914. szeptember 21. *Tarnawa Grn.*

1914. szeptember 22. Menet *Komanczára.* Kitör a kolera. Ettől kezdve október 13-ig kolera miatt hadosztálytartalékban az ezred.

1914. szeptember 23. *Mezőlaborcz.* Elérik a magyar határt.

1914. szeptember 24. *Hócsa.*

1914. október 2. *Laborcrév.*

1914. október 3. *Szukó.*

1914. október 4. *Palota.*

1914. október 5. *Lupków, Wola Michova, Maniów.* A még mindig kolerában szenvedő ezred követi a támadó osztrák–magyar egységeket, mint tartalék.

1914. október 6. *Cisna, Jablonki.*

1914. október 7. I. és IV. zlj *Mchavára*, III. zlj *Zahoczewiére* menetel.

1914. október 8. *Bachlawán* egyesül az ezred.

1914. október 12. Stefkowa.

1914. október 13. Starzawa. Véget ér a kolera, újra teljes harcértékű az ezred.

1914. október 14. Dobromil, Chyrówon át menet. I. és III. zlj *Słochynia*, IV. zlj *Grodowice* községekben állásban.

1914. október 15. I. és III. zlj a 371-es magassági pont, IV. zlj *Posada-felstynska* irányába támad.

1914. október 26. Menet *Bylicére*.

1914. október 27. Menet *Lawrówra*, támadás a *Palczynskie* magaslat ellen.

1914. október 28. Támadás a 723-mas (*Holownia*) magaslat ellen.

1914. november 2. *Zalarski* magaslaton állásban, majd visszavonulás *Holownia* irányába.

1914. november 5. és 12. között visszavonulás *Lutowiska*, *Dwernik*, *Smolnik*, *Berechy Grn.*, *Jablonkin*, *Baligrod* irányába.

1914. november 13. *Belezna* magaslaton a IV. zlj fedezi az ezred visszavonulását *Cisnára*.

1914. november 14. A 747-es magaslat ellen sikertelen támadás, majd visszavonulás.

1914. november 16. A 101-esek átlépik a magyar határt, *Zemplénorosziban* állásba.

1914. november 21. *Dara* és *Kispereszló* között állásban.

1914. november 25. Támadás *Homonna* ellen.

1914. november 29. A visszavonuló oroszok üldözése *Laborczmezőig*.

1914. december 7. Támadás *Laborczbér* ellen.

1914. december 8. Támadás *Ökröske* felé.

1914. december 10. Támadás *Csabaháza* felé.

1914. december 11. Támadás *Mezőlaborcznak*.

1914. december 14. Támadás 583 *Giuszka* magaslat ellen.

1914. december 15. Támadás *Lisko* ellen, visszavonulás a *Giuszka* magaslatra.

1914. december 16. *Kamiene-Horbki* magaslatra visszavonulás a szomszédos csapatok veresége következtében.

1914. december 22. *Hoczew*, *Zakucie* község irányába támadás.

1914. december 28. Menet *Oslawicán* át *Radoszycére*, ahol december 30-ig harcolnak.

1915. január elején *Mezőlaborcz* környékén harcolnak a 101-esek. Pontos adatok január 15-ig nem ismertek.

1915. január 15-től február 2-ig harc a 609-es magaslaton, *Jawornik* község mellett.

1915. február 6. *Oslawicán* állásban, majd visszavonulás.

1915. február 8-tól március 22-ig harc *Zubensko* és *Lupków* alatt.

1915. március 26. Visszavonulás a *Beszkidek* magyar oldalára.

1915. március 27. *Felsőalmádon, Világon* keresztül visszavonulás.

1915. március 29-től április 10-ig harc a *Gusina* magaslaton (*Világ* és *Meggyfalu* között). Laczhegyi Zoltán 101-es hadnagy a legmagasabb katonai kitüntetést, a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjét nyeri el, miután megakadályozza az orosz áttörést. Itt a legvékonyabb a Kárpátok koszorúja. Ha áttörtek volna az oroszok, szabad útjuk lett volna az Alföldön át Budapestig.

1915. április 11. *Parilov Vrh* (716 magassági pont), IV. zlj állásban.

1915. május 7. A III. és IV. zlj a *Kosarka*, I. zlj *Scab* magaslat ellen támad.

1915. május 8. Menet *Lupkówon* és *Smolnikon* át.

1915. május 9. Támadás *Sulita* magaslat és *Kiczerka* magaslat ellen.

1915. május 12. Menet *Liskon* keresztül *Paszowára*, a *San-folyóhoz*.

1915. május 16. Menet *Ustyanova*, *Terlo*, *Chyrów*, *Sasiadowice*, *Sambor* útiránnyal.

1915. május 18. Menet *Wola sudkowska*, *Ostrozec*, *Krukienice* útiránnyal, támadás a 310-es és a 295-ös magaslat ellen.

1915. május 18-tól június 14-ig támadás Fw. *Zygmuntowka* ellen.

1915. június 15. Támadás *Gora Granicza* ellen.

1915. június 16. Támadás *Kuttenbergnél*.

1915. június 17. Menet *Hartelden* át *Weissenbergbe*.

1915. június 18. Menet *Ottenhausenbe*.

1915. június 22. Bevonulás *Lembergbe* kibontott zászlókkal, az oroszok harc nélkül feladták a várost.

1915. június 23-tól június 27-ig állásharcok *Dzwinogród* mellett.

1915. június 28. Támadás *Unterwalden*, *H.M. Mazowa*, *Alfedówka* magaslat ellen.

1915. július 6. *Kutkorznál* állásban.

1915. július 12. *Busknál* állásban.

1915. augusztus 14. Menet *Podbórra*.

1915. augusztus 22. Állásban a *Zlota Lipa* nevű patak mentén.

1915. augusztus 27. Támadás *Kibanów*, *Wlsniowczyk* magaslat ellen.

1915. augusztus 29-től szeptember 1-ig támadás *Zloczów* ellen.

1915. szeptember 3. Sikertelen támadás *Podkamien* ellen.

1915. szeptember 6. Sikeres támadás *Podkamien* ellen.

1915. szeptember 7. Nw. *Aleksiniecnél* támadás, a 101-esek átlépik az orosz határt.

1915. szeptember 13. Visszavonulás a 379-es magaslatra.

1915. szeptember 20. Pihenő *Seretec* községben.

1915. szeptember 24. Nw. Aleksiniecre menetel a III. zlj, Milnora az I. és IV. zlj.
1915. szeptember 25. Az I. és IV. zlj Milno ellen támad.
1915. szeptember 28. A III. zlj Nw. Aleksiniecc ellen támad.
1915. október 3. IV. zlj menet Podliskire, I. és III. zlj Nw. Aleksiniecre.
1915. október 9. Az ezredparancsnokság Gaje Roztockira, az I. zlj Blichre menetel.
1915. október 21. I. zlj Blich irányába, III. és IV. zlj Las Verescak ellen támad.
1915. november 6. Az ezred Cholodzianyra menetel.
1915. november 8. Cholodzany³ és Panasówka között állásban.
1915. november 29-től tartalékban Zagórze községben.
1916. február 21-jétől március 15-ig I. és IV. zlj Gaje za ruda, III. zlj Koltunyan tartalék
1916. március 15. Egyesül az ezred a Zalosce és Zborów közti országúton, menet Zborówra.
1916. március 16. Zborówon bevagonírozás, Mezölaborc, Budapest, Zágráb, Károlyváros, Laibach, Reifenberg, Ovcja-Dragán keresztül az olasz frontra szállítják az ezredet.

3.3 Olasz front, „Hét Község fennsíkjá” (1916. március 27 – 1916. július 13.)

1916. március 27. Érkezés az olasz harctérre. I. zlj Mrljaki, III. zlj Zigoni, IV. zlj Visince községben vagoníroz ki.
1916. április 6-tól április 8-ig menet Adelsbergbe, onnan vasúton Laibach, Villach, Lienz és Franzenfsten át Bozenbe érkezik az ezred. Innen menet Leifersbe.
1916. május 16-tól május 24-ig menet Pinzo, Gardolo és Tirenten át Vattaróba.
1916. május 28. Menet San Pietroba.
1916. május 29. Menet Lefratta községbe. Megérkezik az ezred a Hét Község fennsíkjára.
1916. május 30. Támadás Conca és Panega községek ellen.
1916. május 31. Támadás a Monte Belmonte ellen.
1916. június 1. Támadás a Monte Barco és a Monte Panoccio ellen.
1916. június 3. Támadás Malga della cava ellen.
1916. június 6-tól június 12-ig küzdelem a Monte Lemerle térségében.
1916. június 12. Menet Perghelébe, majd Traversoba.
1916. június 15-től június 18-ig támadás a Monte del Busibolo ellen.
1916. június 19. I. és IV. zlj menet Malga della cavára. III. zlj Panegára menetel, majd állásba küldik őket a Monte Barson és a Monte Panocción.

³ Az ezredtörténetben Cholodzany és Cholodziany is szerepel. Valószínűleg azonos települést jelölhetnek, de nem sikerült azonosítanom egyik névalakot sem.

1916. június 24. I. és IV. zlj befejezi a harcot az olasz fronton, majd az Assa-völgyön, Malga Comporosatton, *Centán* és *Caldonazon* át *Matarelloba* menetel, ahol július 13-ig tartózkodik. A III. zlj *Ponta Carborinon* át *Casteletto* községbe menetel.

1916. június 26. III. zlj *Ponta Calcheronnál* állásban.

1916. június 28. III. zlj a *Tonezza*-fennsíkon állásban.

1916. július 12. III. zlj *Centán* egyesül az ezreddel.

1916. július 13. A teljes ezred *Matarelloban* vonatra száll, hogy újra az orosz frontra induljon Innsbruck, Salzburg, Bécs, Pozsony, Budapest és Máramarossziget útvonalon.

3.4 Újra az orosz fronton, Bukovina (1916. július 17 – 1918. április 13.)

1916. július 17. Érkezés *Körösmezőre*.

1916. július 19. Menet *Havasaljára*.

1916. július 21. Támadás a *Magura* nevű hegycsúcs ellen.

1916. július 22-től augusztus 5-ig állásban a *Polonia* és a *Jablonica* magaslat között.

1916. augusztus 5. Támadás a *Siemczuk* (1091) magaslat ellen.

1916. augusztus 6. Támadás a *Poddolem* (1079) magaslat ellen.

1916. augusztus 7. Támadás *Jablonica* község és a *Mikulinka* magaslat ellen.

1916. augusztus 9. Sikertelen támadás a *Magurczky* magaslat ellen.

1916. augusztus 14. Visszavonulás a szomszédos csapatok veresége következtében.

1916. augusztus 17-től 1916. november 27-ig I. zlj állásai *Wyzna preluka*, III. zlj *Sumarem*, IV. zlj *Jaszewnik* községben.

1916. november 28-tól 1917. július 23-ig állásban *Zolobon*.

1917. július 24. A szomszédos 32. budapesti gyalogezred áttöri az orosz védelmet, így a 101. ezreddel szemben lévő orosz erők is visszavonulni kényszerülnek. Üldözésüket megkezdi az ezred, menet *Worochtaig*

1917. július 26. Menet a *Pruth* völgyén át a *Hordie* csúcsig (1478).

1917. július 27. Menet *Kosmaczba*.

1917. július 28. Menet *Kosowba*.

1917. július 29. Átkelés a *Czeremosz* folyón.

1917. július 30. Menet *Ispasra*.

1917. július 31. Támadás a 391 méter magas *Lisahora* magaslat ellen.

1917. augusztus 1. Menet *Obczynára*.

2. ábra: Rainer János százados fekete karszalaggal, valószínűleg Ferenc József halála után

1917. augusztus 2. Czernowitz elfoglalása.

1917. augusztus 3. Menet a Liskowice magaslatra, majd Kamena községbe.

1917. augusztus 4. Menet Woloka községbe.

1917. augusztus 5. Menet Frantzhalba.

1917. augusztus 9. Első czardaki ütközet.

1917. szeptember 3. Második czardaki ütközet, az ezred utolsó harca az orosz fronton.

Decemberben megindulnak a fegyverszüneti tárgyalások az oroszokkal, a 101-esek így 1918 márciusa végéig pihenőhöz jutnak.

1918. március 29. Menet Kuczurmare községbe.

1918. április 13. Menet Czernowitzba, onnan vasúton Budapest (május 3.), Zágráb (május 5.) és Udinén (május 6.) át megérkezik az ezred a Piave mögé.

3.5 Tirol (1918. április 16 – 1918. október 29.)

1918. május 16. Érkezés Formeganba Vittorio, St. Floriano, Sasecca, Ponti Nelli, Polipe, Belluno és Baldenigán keresztül.

1918. május 17. Érkezés Feltrébe, onnan gyalogmenet Assinie, Cintie, Dessino, Bienonba.

1918. május 21. Érkezés Borgoba. Innen vasúton Levicoba szállították az ezredet.

1918. május 24. Menet Folgariába, ahol júniusig a támadásra készülnek elő.

1918. június 12. Menet Monte Roveren át Laricibe.

1918. június 13. Menet Dosso del Fine hegycsúcsra.

1918. június 14. Menet Monte Zingarella hegycsúcsra.

1918. június 16. Menet Val di Nosso völgyön keresztül, támadás Gallio ellen.

1918. június 19. Menet Dosso del fine, Monte Rover, Marter és Grignonon át.

1918. július 1. I. és III. zlj-at Primolanora, majd Enegon át Malga la frattére szállítják teherautókkal.

1918. július 3. Menetelés Col del Rossora a 16. varasdi gyalogezred felváltására. A 101-esek mindössze 18 embert találnak a 16-osok állásaiban, ahol október 14-ig harcolnak.

1918. október 14. I. zlj Telvedisottora, III. és IV. zlj Borgora kerül tartalékba.

1918. október 20. I. zlj Viaragoba, majd Perginére kerül.

1918. október 29. Az ezredet a balkáni frontra rendelik, menet Trientbe.

3.6 Hazafelé (1918. október 30 – 1918. november 16.)

1918. november 3. A Monarchia hadseregében felüti fejét a fegyelmezetlenség. A 101. gyalogezred ennek ellenére rendezetten, fegyelmezetten vonul a hátország felé.

1918. november 11. Gyalogmenet a Brenner-hágón át Hallba, ahol vasútra szállnak és elindulnak hazafelé.

1918. november 16. 52 havi frontszolgálat után reggel 3 óra 30 perckor megérkezik a 101-eseket szállító vasúti szerelvény Békéscsabára.

Ezen a napon véget ért a fiatal, ám dicsőséges ezred harctéri naplója. A szerencsés túlélők leszereltek, az ezredet pedig feloszlatták akkor, amikor a legnagyobb szükség lett volna rá.

3. ábra: 101-es legénység a laktanya udvarán

4. ábra: 101-es tisztikar a laktanya udvarán

4. A térkép elkészítése

Ebben a részben magára a térkép szerkesztésére koncentrálok. Mielőtt belevágnék a részletes leírásba, szeretnék összeszedni néhány gondolatot, melyeket munkám során vezérfonalként használtam fel.

Először is tisztáznom kellett, hogy a békéscsabai ezred hadiútja egyetlen egy térképen nem jeleníthető meg. A lefedett terület nagysága olyan nagy, hogy egyetlen egy térkép esetén elveszne a tematikus információ, olvashatatlanná válna a tartalom. Így minden egyes harcteret külön térképen ábrázoltam (a galíciai harcok esetén ezt a térképet még külön részekre is kellett bontanom).

A térképi alap kiválasztásánál fontos volt, hogy korabeli művet találjak. Mindenképpen a 19-20. század fordulójának környékén készült térképet szerettem volna használni, hiszen ez ábrázolja a lehető legpontosabban a korabeli állapotokat. Vetület szempontjából semmiféle megkötést nem vezettem be, hiszen a történelmi események bemutatásán van a hangsúly, a háttértérkép csak a térbeli tájékozódást szolgálja.

A különböző harcterekről készült műveket azonos jelkules, színezés, stílus kösse össze, egységes arculatot adva a kész térképeknek. A méretarányt nem soroltam ezen egységesítő tényezők közé. Eltérő méretű területeket eltérő méretarányban tudtam csak ábrázolni.

A békéscsabai bakák útvonalát két harctér között nem rajzoltam meg. Ez egyrészt adathiány miatt nem is volt megvalósítható, másrészt nagyon megnövelte volna egy-egy térkép méretét, miközben rengeteg, tematikus tartalommal nem rendelkező foltot hozott volna létre.

A térképre települések közül csak a 101-esek által érintettek kerülnek fel. A tájékozódást ez is megfelelően segíti, hiszen olyan jelentős városok, mint Lemberg, vagy Trient is ábrázolva vannak. Nincs se szükség, se hely minden kis falu ábrázolására. A vasútvonalak a kor harcászatának meghatározó tényezői voltak, ezért ezek mind felkerültek a térképre.

Utak közül csak néhány főbb útvonal, illetve olyan utak kerültek ábrázolásra, amelyeket a 101-esek használtak. Hegyi, illetve kisebb ösvényeket elhagytam.

5. Tematikus tartalom

Szaktervezésem témájának térképi megjelenítése tematikus térképként lehetséges. Ezért szeretném tisztázni a tematikus térkép fogalmát és ábrázolási módszereit. Legvégül kitérek arra is, hogy melyik módszerek mellett döntöttem a 101-esek hadiútjait ábrázoló térképek elkészítése előtt.

A tematikus térképek alapvetően két részből állnak (Sümeghy et al., 2009). Egyik rész a vonatkoztatási felületként használt alap-, vagy háttértérképet jelenti, míg a másik rész maga a tematikus tartalom (ezt gyakran szaktartalomnak is hívják). Az alaptérkép a megjeleníteni kívánt témának a környezetbe való illesztését segíti elő. A térkép elkészítési módja és tartalma alapján háromféle alaptérkép lehetséges (Klinghammer, 2010):

- Topográfiai térkép, amelyre rárajzolják vagy rányomják a tematikus tartalmat.
- Halvány, esetleg szürke színű topográfiai térkép, amelynek vonalas elemeit megváltoztatják, vagy egyes elemeket elhagynak.
- Külön a tematikus ábrázolás céljára szerkesztett térkép.

Jelen esetben a harmadik verziót használtam fel a háttértérkép elkészítéséhez. Külön térképet szerkesztettem a tematikus tartalom alá, ami a téma által kijelölt objektumokat tartalmazta csak. Két okból követtem ezt az utat. Egyrészt ez a módszer garantálta a térképeim esztétikus kinézetét, másrészt így csak a témához illő tartalom jelent meg, megfelelő sűrűségű adatokkal.

Az ábrázolt téma minőségi és mennyiségi jellemzői alapján a magyar térképészet hét különböző ábrázolási módszert különböztet meg. Ezek a következők (Klinghammer, 2010):

- jelmódszer
- felületi módszer
- pontmódszer
- kartogramm módszer
- diagram módszer
- izovonalmódszer
- mozgásvonalak módszere

Gyakran használják a hét típus kombinációit is. Saját térképeim esetében a mozgásvonalak módszerét (más néven vektormódszer) alkalmaztam. Ezzel a módszerrel megfelelően ki tudtam fejezni a békéscsabai gyalogosok térbeli és időbeli helyváltoztatását. A

helyváltoztatás legjobb ábrázolási eszköze a nyíl, amit kétféleképpen lehet felhasználni (Klinghammer, 2010):

- pontos irányt ábrázolunk vele
- vázlatos irányt ábrázolunk, ami csak az elmozdulás tényét mutatja.

Minőségi adatok a nyíl alakjával, vonalvastagsággal, kitöltő színnel vagy kiegészítő írással jeleníthetők meg. Mennyiséget a nyíl vastagságával vagy számkiegészítéssel jelezhetünk.

A 101. gyalogezred mozgása esetében mennyiségek ábrázolására nem volt szükségem, csupán minőségi különbségeket kellett megjelenítenem, amit több kitöltő szín és kiegészítő feliratok felhasználásával értem el. Több szín használatával jelentősen növelni tudtam a tematikus tartalom olvashatóságát.

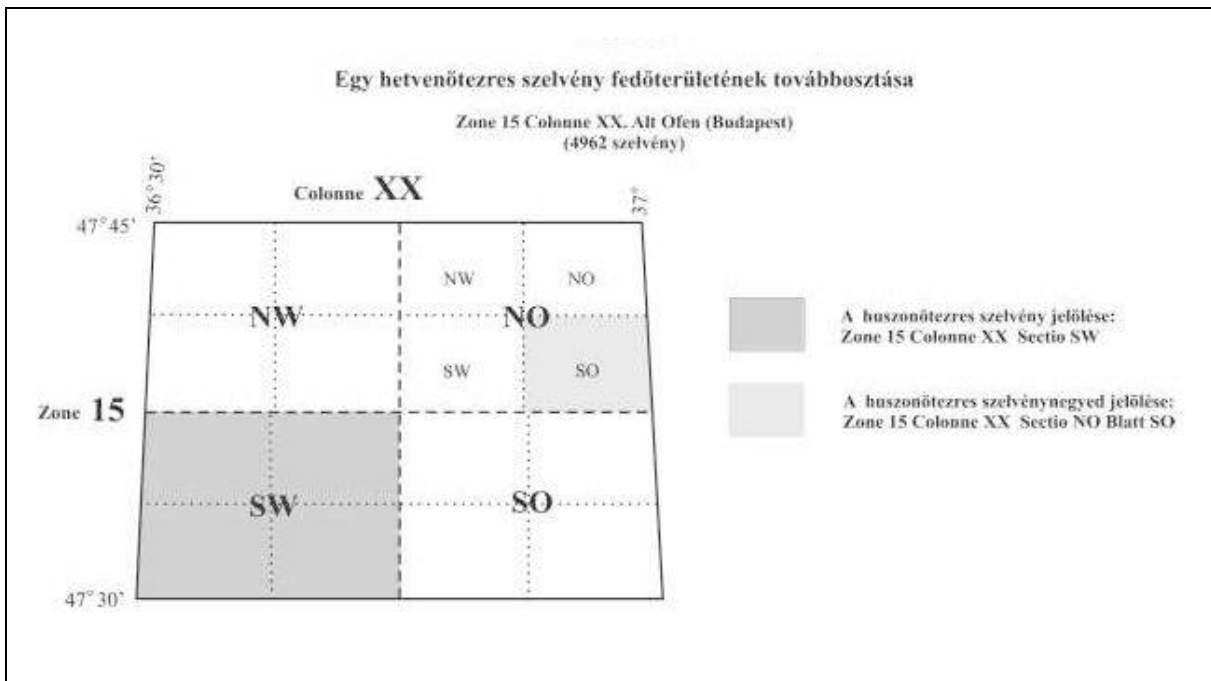
6. Alaptérkép

Az alaptérkép kiválasztásánál kitűztem néhány szempontot, melyek a következők: a térkép nagyjából a 19–20. század fordulójának környékére legyen datálva. Legyenek rajta a korabeli országhatárok, különös tekintettel az Osztrák–Magyar Monarchiára, a cári Oroszországra, és Olaszországra. A térkép nyugati határa Tirolban legyen, keleti határa az európai Oroszország területére essék. Észak–déli kiterjedés tekintetében Galícia és a magyar–szerb határ közti területre volt szükségem. Fontos volt, hogy egyértelműen azonosítani tudjam az ezredtörténetben közreadott földrajzi neveket. Hiába jutottam volna hozzá egy orosz nyelvű térképhez, ha nem tudom elolvasni, illetve azonosítani a rajta található objektumokat.

A katonai téma és az első világháború közelsége miatt kézenfekvő lett volna a IV. katonai felmérés térképeihez nyúlnom. Az 1896-ban elkezdett munka azonban a háború kitörésével félbeszakadt, csupán néhány 1:25 000 méretarányú szelvény készült el (Jankó, 2007). Az elkészült szelvények között mégis megtalálható az a néhány dél-tiroli, amire (többek között) szükségem volt. Dönthettem volna úgy, hogy az olasz harctér egyes részeit a IV. felmérés térképei alapján rajzolom meg, mégsem tettem így. Úgy gondoltam, ha az összes térképre egységes alapot használok, az megkönnyíti a munkámat. Nem kell minden egyes alaptérképet különböző forrásból összeszednem. Így jutottam el a III. katonai felméréshez.

6.1 A III. katonai felmérés

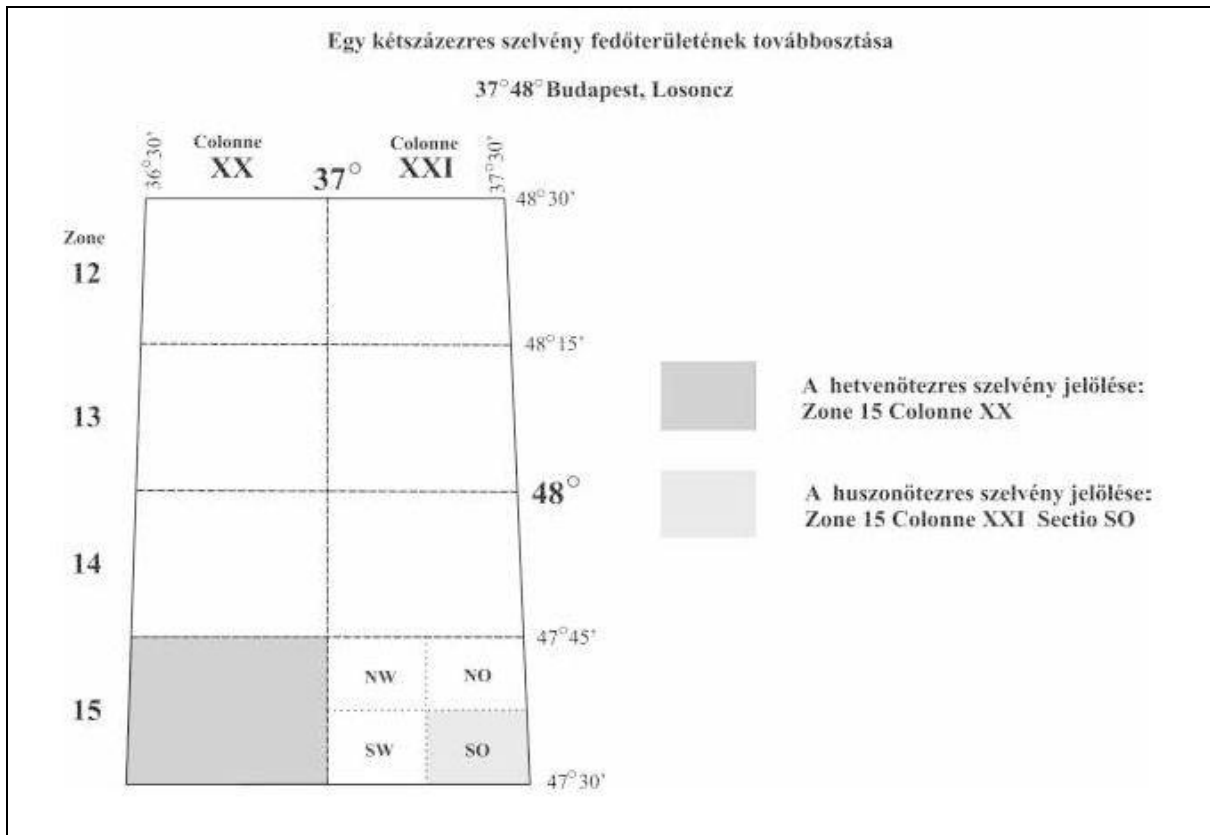
Az 1869-től 1887-ig tartó harmadik katonai felmérés kellően közel esik az általam feldolgozott, 1914-től 1918-ig tartó időszakhoz. Emellett van egy hatalmas előnye a negyedik katonai felméréssel szemben: a teljes Osztrák–Magyar Monarchia területére elkészült, sőt, túlnyúl a határokon is (Jankó, 2007). A felmérés 1:25 000 méretarányban készült el, melyet háromféle levezetett térkép követett. Az 1:75 000 méretarányú részletes térkép (Spezialkarte), 1:200 000 méretarányú általános térkép (Generalkarte) és 1:750 000 méretarányú áttekinthető térkép (Übersichtskarte). A felmérést a bécsi székhelyű Militärgeographisches Institut végezte, geodéziai alpméréseket, illetve korábbi kataszteri felméréseket alapul véve. Ez volt az első katonai felmérés, amely során az egész Monarchia területére egységes szelvényezést alkalmaztak. A felmérés poliéder vetületben készült el (a Bessel-féle ellipszoidra vonatkozva), amelyről azt kell tudni, hogy minden egyes szelvény külön síkban fekszik. Négy darab felmérési szelvény (tehát 1:25 000 méretarányú) alkot egy hetvenötezres szelvényt, amely egy 15' x 30' oldalú trapéz.

5. ábra: Egy hetvenötezres szelvény továbbosztása Jankó Annamária Magyarország katonai felmérései 1763-1950 című könyvéből

Nyolc darab hetvenötezres szelvény alkot egy 1:200 000 méretarányú szelvényt, amelynek területe 1° x 1°. A hetvenötezres mellett a kétszázézetres szelvények is külön síkot alkotnak, tehát a felmérés esetében kettős poliéderrendszerrel beszélhetünk. Az 1:750 000 méretarányú

áttekintő térkép szelvényei Bonne-féle vetületben készültek el, ez független a poliéderrendszertől.

6. ábra: Egy kétszázézes szelvény továbbosztása Jankó Annamária Magyarország katonai felmérései 1763-1950 című könyvéből

6.2 1:200 000 méretarányú általános térképek

Térképeim megrajzolásához az 1:200 000 méretarányú levezetett térképsorozatot választottam alapul. Több szempont alapján döntöttem a kétszázézes szelvények mellett. Ekkora méretarányban még jól áttekinthető a 101-esek által bejárt terület. Ahol túl sűrű lett volna a tartalom, ott a hetvenötezres szelvényeket használtam fel nagyításként. Eredetileg a kétszázézes szelvényeket szánták a Monarchia haditérképének a korábbi, 1:300 000 méretarányú térképek helyett (Jankó, 2007), így remekül passzolt szakdolgozatom témájához.

Az általános térképek jóval nagyobb területet fedtek le, mint a Monarchia (Jankó, 2007). A térképsorozat egész Közép-Európára kiterjedt, egészen pontosan a Ferrótól számított 24°30' és 48°30' meridiánok és az 53°30' és 39°30' szélességek közé. Szükségem is volt a

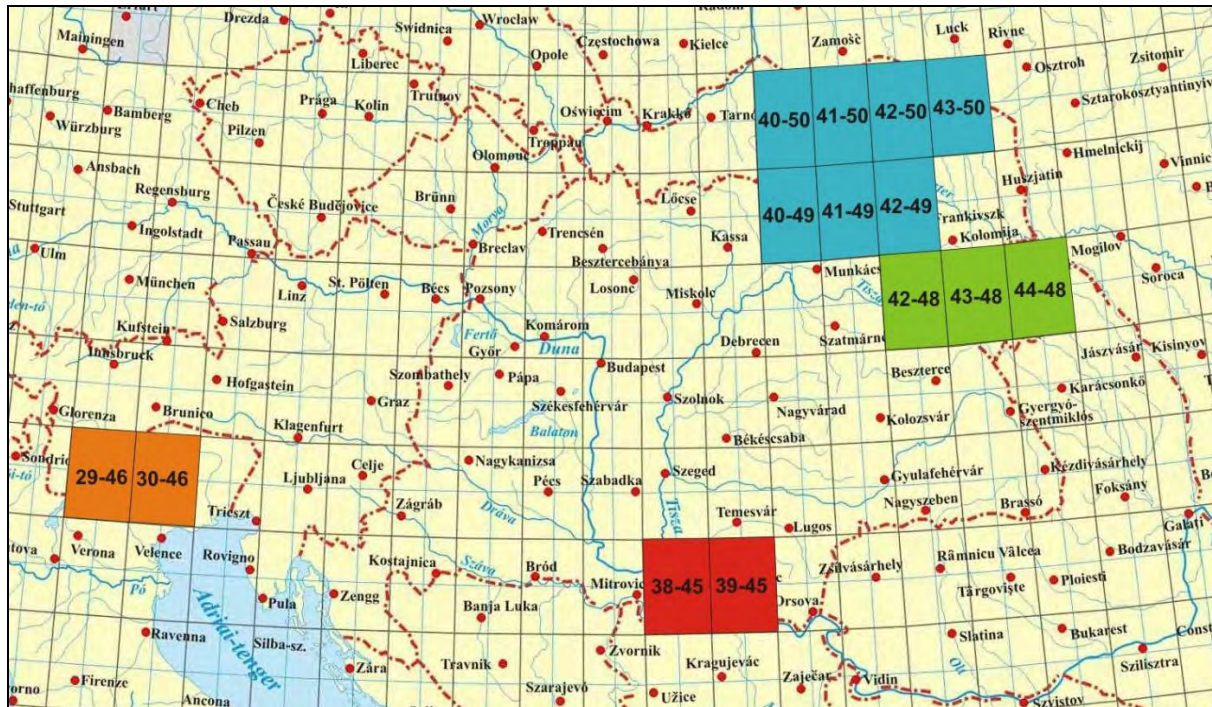
határokon túli területekre is, hiszen a 101-esek mind az orosz, mind az olasz fronton átlépték a határt.

A szelvényeket a rajtuk átfutó kerek hosszúsági és szélességi körökkel, illetve a legnagyobb város nevével azonosítják. A kerek meridiánok és szélességi körök a szelvények közepén futnak keresztül, így a 30' értékű vonalak alkotják egy szelvény határait.

Összesen tizennégy darab szelvény területén fordult meg a 101. gyalogezred. Ezek a következőképp oszlanak meg:

- szerb harctér: 38-45 Belgrád és 39-45 Versec (az ábrán piros)
- olasz harctér: 29-46 Trient és 30-46 Bellunó (az ábrán narancssárga)
- orosz harctér: 42-48 Máramarossziget, 43-48 Sznyatin és 44-48 Czernovitz a bukovinai részen (az ábrán zöld)
- orosz harctér: 40-50 Przemysl, 41-50 Sambor, 42-50 Lemberg, 43-50 Brody, 40-49 Ungvár, 41-49 Turka, 42-49 Ivanovo-Frankijszk pedig a galíciai részen (az ábrán kék).

A harmadik katonai felmérés 1:200 000 méretarányú szelvényeihez az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékének honlapjáról jutottam .jpg formátumban, 220 dpi-vel szkennelve.

7. ábra: Az általam felhasznált 1:200 000 méretarányú szelvények. Az ábrát Jankó Annamária Magyarország katonai felmérései 1763-1950 című könyve alapján szerkesztettem

6.3 1:75 000 méretarányú részletes térképek

A részletes térképeket a Ferrótól keletre lévő 27°-os és 44°30'-es meridiánok, illetve a 42°-os és 51°15'-es szélességi körök határolják (Jankó, 2007). A szelvényeket sorokba (Zone) és oszlopokba (Colonne) rendezve készült el a szelvénybeosztás. A sorokat északról délnek haladva arab számokkal, míg az oszlopokat nyugatról keletnek haladva római számokkal látták el. Világítájjakkal lehet azonosítani a hetvenötezres szelvényeken belül a huszonötezres szelvényeket (északnyugati, északkeleti, délnyugati, illetve délkeleti).

Ahogy már fentebb említettem, felhasználtam néhány hetvenötezres szelvényt a kétszázétezres szelvények nagyítására, ahol a sűrű tematikus tartalom ezt indokolta. Körösmező környékéhez a Zone 12 Colone XXXI jelzetű és Asiago környékéhez a Zone 22 Colone V jelzetű szelvényeket használtam fel.

A harmadik katonai felmérés 1:75 000 méretarányú szelvényeihez az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékének térképtárából jutottam hozzá. A szelvények digitális formában voltak, előre összeillesztve és georeferálva. A számomra érdekes területeket kivágtam, majd .tif formátumban exportáltam. Ez a Tatárhágó környékét jelentette az orosz fronton, illetve a Hét község fennsíkját Asiagótól délnyugatra az olasz fronton.

7. Digitális kartográfia

Mivel a szakdolgozatom mellékleteként megjelenő térképeket számítógép segítségével készítettem el, úgy érzem, szót kell ejtenem néhány, a digitális kartográfia témakörébe eső témáról.

Kétféle adatmodellt használhatunk fel digitálisan tárolt grafikus adatok, jelen esetben térképek tárolására. Ezek a raszteres és a vektoros formátumok (Sümeghy et al., 2009). Mindkettőnek megvan a maga előnye és hátránya, felhasználásukat mindig az adott feladat függvényében döntjük el.

A raszteres adatmodell esetében a képet rácshálóval fedjük le, pixelekre bontjuk, majd minden egyes pixelhez attribútumokat rendelünk. Ezekben az attribútumokban tároljuk az adott képelem tulajdonságait (pl: szín, koordináta). A raszteres képeket jellemzi még a felbontásuk (hány pixelt tartalmaznak soronként és oszloponként) is. Egy ilyen rendszer előnye a kis méret, hátránya, hogy bizonyos nagyítás után pixeleire esik szét a kép.

A vektoros adatmodell ezzel szemben az ábrázolt tárgyak helyét koordinátájuk alapján tárolja. Háromféle objektumot használ: pontot, vonalat és felületet, melyeket rétegekben tárol. A vektoros képeket igény szerint lehet nagyítani, hátrányt jelent azonban nagy méretük és bonyolult adatszerkezetük.

A számítógépes grafikához többféle színmodell használható fel (Sümeghy et al., 2009). A HSB színmodell a színárnyalat (hue), színtelítettség (saturation) és fényesség (brightness) hármason alapszik. Segítségével 3,6 millió szín fejezhető ki. Az egyik legelterjedtebb modell az RGB, vagy más néven additív színkeverés, amely a fény különféle hullámhosszaiból állít elő színeket. A vörös (red), zöld (green) és kék (blue) színekből összesen 16,7 millió szín keverhető ki. A harmadik legelterjedtebb modell a CMYK, avagy szubtraktív színkeverés. A cián (cyan), bíbor (magenta) és sárga (yellow) színekből bármely másik szín kikeverhető, nyomdatechnikai okokból azonban negyedik színként a fekete is felhasználásra kerül.

Saját térképeim színmodelljének ez utóbbit, a szubtraktív színkeverést választottam. Kihasználtam azt a tulajdonságát, hogy ugyanaz a szín jelenik meg a monitoron és nyomtatás után a papíron is.

7.1 Használt programok

A rajzolás megkezdéséhez szükségem volt a keretek eltávolítására, hogy össze tudjam illeszteni a szelvényeimet. Itt szembesültem az első problémával. A szelvények trapéz alakúak, kivágásukat nem lehet egy sima téglalap alakú kijelöléssel megoldani. Ennek megoldására a Gimp 2.8.4 verziójú, magyar nyelvű programját használtam. Ez egy ingyenes képszerkesztő program, amit így szabadon letölthettem az internetről. A 2.8.4-es a legfrissebb stabil verzió, amely 2013. február 5-én jelent meg.

Magához a rajzoláshoz a CorelDRAW nevű program 13-as verzióját használtam. Azért választottam ezt a programot, mert tanulmányaim során ennek a használatával ismerkedtem meg a Digitális kartográfia című kurzuson. A Corelnek több, számomra előnyös tulajdonsága van. Importálni tudtam bele az alaptérképeimet raszteres formátumban, külön réteggként lehetett kezelni az egyes rajzi elemeket, majd az elkészült térképek több formátumban is exportálhatóak voltak.

8. Szerkesztés

Térképeim rajzolásakor az alaptérkép vetületén nem módosítottam semmit. Az elkészült térképek vetülete maradt a harmadik katonai felmérés poliéder vetülete.

A méretarányhoz is csupán az egyik olasz harcteret bemutató művön változtattam. Az eredeti, 1 : 200 000 méretarányban nem fért volna el az ábrázolt terület egy bekötött A/4-es oldalon, így az eredeti méret 4/5-ére csökkentettem a térképlap méretét. A méretarány így az eredeti negyedével nőtt meg, 1: 250 000-re. Az összes többi térkép esetén maradt az 1: 200 000 méretarány.

Az áttekintő térkép és a részletes térképek szerkesztése némileg eltért egymástól. Először a részlettérképek szerkesztésének lépéseit vázolom, végül kitérek az áttekintő térkép elkészítésére.

8.1 Részlettérképek

A részlettérképekhez tartozó szelvényeket egyesével megnyitottam Gimpben, majd a négy sarokpontra kattintva útvonal alapján készítettem el a trapéz alakú kijelöléseket. Ezután kivágtam a térképtükröt, majd rétegeként illesztettem bele egy új fájlba. Az egymás melletti szelvényeket így már nem volt nehéz illeszteni. Szerencsére könnyű dolgom volt, nagyon jól illeszkedtek egymáshoz.

Ilyen módon négy fájl kaptam. Egyet a szerb, egyet az olasz és kettőt az orosz harcterről. Az olasz harctér esetében ugyanazt a fájlt fel tudtam használni kétszer, a 101-esek kétszer fordultak meg nagyjából azonos területen, két év különbséggel. A fájlokat a Gimp saját formátumában, .xcf kiterjesztésű gimp image-ként mentettem el. Mivel a .tif formátum előnye, hogy veszteségmentesen tárolja az adatokat, ezért a harcterek térképeit is ebben a formátumban exportáltam. Ügyeltem az eredeti méret helyes megtartására, hogy a képek méretaránya ne torzuljon. Az .xcf formátumú fájlok mérete elég nagy lett, 95 és 309 megabájt közé esett (a legnagyobb terület 7 db kétszázézes szelvényből áll össze, így ez a méret nem annyira meglepő). Nem volt szükségem a szelvények teljes területére, ezért kivágtam a számomra lényeges részeket. A kivágott és exportált fájlok mérete így jelentősen lecsökkent, könnyebb volt dolgozni velük.

A CorelDRAW-ban való szerkesztés első lépéseként készítettem egy vázlatot minden egyes harctérre. A vázlat csupán a 101-esek által bejárt helységeket, illetve hegycsúcsokat

tartalmazta. Ez alapján már látszott, hogy mekkora lesz egy-egy térkép mérete, ami a leendő jelkulcs tervezéséhez és a papírméret kiválasztáshoz volt fontos. Így ki tudtam találni, mekkora legyen egy-egy pontszerű jel mérete, illetve milyen vastag vonalakat használjak a határokhoz és a közlekedési útvonalakhoz. Papírméret szempontjából úgy döntöttem, térképeimnek el kell férniük egy bekötött A/4-es oldalon, így függelékben csatolhatom őket a szakdolgozatomhoz.

A kész vázlat után megterveztem, hogy milyen rétegekből álljon a kész térkép, illetve melyik réteg mit tartalmazzon. Tizenhárom plusz egy réteget alakítottam ki a különböző objektumoknak. Ezek a következők voltak:

- keret
- cím: a térkép címe és méretaránya
- jelmagyarázat
- hegycsúcsok: hegycsúcsok rajzi jele és neve, ahol ismert volt, ott a magasságuk is felkerült a térképre
- települések: települések rajzi jele és neve
- 101: ez a réteg tartalmazza a tematikus adatokat
- kiszorító: ahol a szöveg olvashatatlan lett volna az alatta lévő objektumok miatt, ott ezzel a réteggel takartam ki őket
- út
- vasút
- országhatár
- vízrajz
- országok kitöltése
- alaptérkép: a harmadik katonai felmérés kétszázézes térképei raszteres formában, a kész térképeken ezt a réteget teljes egészében eltakarják az általam rajzolt objektumok

A bukovinai és az egyik olasz harctér térképét egy-egy részletesebb kivágattal láttam el. Ezeket külön fájlban rajzoltam meg, majd egy „kivágat” nevű rétegen illesztettem a „keret” nevű réteg fölé. Az egyik orosz térképet a főtérkép méretarányával megegyező melléktérképpel láttam el. A melléktérképet „melléktérkép” nevű rétegen illesztettem a „keret” nevű réteg fölé. Ez a két réteg jelenti a plusz egy réteget a tizenhárom mellett.

8.1.1 Síkraajz

Legelső lépésként húztam egy ideiglenes keretet az alaptérképre. Ezen a kereten belül láttam neki a síkraajzi elemek elkészítéséhez. Az ideiglenes keret nagyobb területet ölelt fel, mint a majdani térképtükör. Így a későbbiekben volt helyem tologatni a végleges keretet olyan módon, hogy a jelmagyarázat és a nagyobb méretarányú kivágatok megfelelő helyre kerüljenek.

Második lépésként a vízrajz került fel a térképre. A vízrajzot igyekeztem részletesen megjeleníteni. Ennek két oka volt. Munkám során átnéztem jó néhány történelmi térképet, mintegy ötletet merítve saját művem elkészítéséhez. Ekkor feltűnt, hogy a történelmi térképek domborzatot nem, vagy csak elvétve ábrázolnak. Ehhez jött a harmadik katonai felmérés domborzatábrázolása csíkozás képében. Nehéz lett volna ebből az anyagból szintvonalas domborzatrajzot készítenem. Ezért úgy döntöttem, megelégszem azzal, ha a vízrajz jelöli ki térképeimen a domborzatot. A vízrajz gerincét a szelvényeken áthaladó nagyobb folyók és ezek mellékfolyói jelentették.

A vízrajz után az országhatárok meghúzása következett. A határokat felhasználtam ezután az „országok kitöltése” rétegre másolva is. A határok az „országhatár” rétegen vonalas objektumként, az „országok kitöltése” rétegen poligonná kiegészítve jelennek meg. Ekkor már kitöltő színt is kaptak, elkülönítve ezzel a Monarchiát az ellenséges országoktól. A rajzolás további szakaszában ennek a rétegnek a láthatóságát kikapcsoltam. Láthatóvá csak a tematikus tartalom szerkesztése előtt tettem. Ekkor már nem volt szükségem a háttértérképre, nyugodtan eltakarhatta azt.

Vízrajz után a többi vonalas elem, a vasúti hálózat és a közutak megrajzolása következett. Az összes vasútvonal ábrázolását tűztem ki célnak, hiszen ez a szállítási mód a kor harcászatának egyik meghatározó tényezője volt. Utak közül csak a fő közeledési útvonalak, és a 101-esek által valószínűleg használt utak kerültek fel a térképre. Az ennél sűrűbb úthálózat eltakarta volna a tematikus tartalmat.

A térképi alap elkészítésének utolsó előtti lépése a pontszerű objektumok felvétele volt. Ezek a különböző településeket és hegycsúcsokat jelentették, ahol megfordult a békéscsabai gyalogezred. Nagy segítséget jelentett ehhez a két réteghez az előzőleg elkészített vázlatom. A települések és hegycsúcsok ebből kifolyólag már a helyükön voltak, csupán a jelüket és színüket kellett megváltoztatnom. Hegyvidéki falvak és kis kiterjedésű városok esetében elegendő volt egy egyszerű jellel ábrázolnom a településeket. Ezzel a módszerrel tudtam eljárni a galíciai és bukovinai falvak és a tiroli kis települések esetében. Jelentősebb

városok és a szerb harctér nagy kiterjedésű, alföldi falvai esetében megrajzoltam a települések körvonalát. Ilyen nagyobb városok voltak például Trient, Lemberg, Czernovitz és Pasova.

8.1.2 Névrajz

Az alaptérkép szerkesztésének utolsó fázisa a névrajz volt. Az 101-es ezredtörténetben közölt névalakok az elírásokat és helyesírási hibákat leszámítva nagyrészt megegyeztek az alaptérképemként használt harmadik katonai felmérés térképein feltüntetett földrajzi nevekkel. Ez nem is annyira meglepő, hiszen az ezredtörténet írói mind katonák voltak, akik az első világháborúban ugyanazokat a térképeket használhatták, mint én a szakdolgozatomhoz. Több, dédapám feljegyzéseiben található ábrán látszik, hogy egy-egyben a hetvenötezres térképekre épülve készült el. Találkoztam magának a hetvenötezres szelvény részeinek az átmásolásával készült vázlattal.

A harmadik katonai felmérés kereten kívüli megírásainak nyelve a német volt (Jankó, 2007). A kereten belüli névrajzhoz azonban, a felmérési szelvények esetében a helyi nyelveket vették figyelembe. Ez a levezetett szelvények esetén már nem feltétlenül igaz, az akkori térképszerkesztők gyakran az államnyelvi nevet írták a térképre.

Úgy gondoltam a névrajzot korhűen az adja vissza, ha a 101-esek által is használt térképek névrajzát megőrzöm. Ehhez azonban azonosítanom kellett a földrajzi neveket az alaptérképek szelvényein is. Az azonosításnak négyféle kimenetele volt lehetséges:

- Teljesen azonos volt az ezredtörténetben és az alaptérképeken az adott név. Például Wierzbica, Rohatyn, Vattaro esetében.
- Több mint valószínű, hogy elírás folytán néhány betű különbség akad az ezredtörténet és a térképen található név között. Ebben az esetben sok volt az ékezetek hiánya, különleges karakterek leegyszerűsítése. Lupków helyett Lupkow, Jabłonki helyett Jablonki, Deinenka lesna helyett Demenko-Lesna szerepelt.
- Előfordult, hogy az ezredtörténetben kötőjellel, egy földrajzi névként szerepelt két település neve. Primolano-Enega szerepelt Primolano és Enego helyett (utóbbi esetében az utolsó betűt is nagy valószínűséggel elírták). Bellunó-Baldeniga szerepelt Belluno és Baldeniga helyett.
- Az ezredtörténetben megmaradt névnek nem találtam meg az alaptérképi párját. Vagy hiányzott a térképről, vagy nem sikerült azonosítanom a névalakot. Például a Kápolna-magaslat névalakot az olasz front térképén hiába kerestem volna, nyilván a bakák magyarosították az olasz nevet egy nekik jobban csengőre. De ilyen volt Gora Granicza, vagy a 450 m magas Kamiene-Horbki magaslat is.

Ahol egy település nevének több alakja is létezik, a térképen szereplő név mellett zárójelben feltüntettem a többit is.

A településnevek elhelyezésénél a következő tényezőkre kellett odafigyelnem (Sümeghy, 2009):

- A településneveket nyugat-keleti irányban kell megírni.
- Lehetőleg a jeltől keletre, ha ez nem valósítható meg, akkor északra vagy délre, legvégső esetben nyugatra írjuk a neveket. Ha ez is kivitelezhetetlen, akkor ívelten.

Domborzati nevek esetében egyedül a hegycsúcsok neveit kellett elhelyeznem. Mivel ezek pontszerű objektumok, ezért a településnevekre alkalmazott szabályokat használtam fel esetükben is.

Vízrajzi nevek közül a folyóneveket a folyó rajzát követve helyeztem el. Ahol szükséges volt, ott a nevet a folyó mentén többször megismételtem.

Az összes többi feliratot a térkép alsó és felső szegélyével párhuzamosan helyeztem el.

8.1.3 Egyéb rajzi elemek

Keret kijelölésével tudtam körülhatárolni a megrajzolandó térkép területét, hiszen a majdani térképeknél sokkal nagyobb kiterjedésű szelvényeken dolgoztam. Itt egyrészt ügyelnem kellett arra, hogy a kereten belülré kerüljön minden, 101-esek által érintett terület. Másrészt helyet kellett szorítanom a címnek, a jelmagyarázatnak és esetenként egy-egy kivágnak is úgy, hogy emellett olvasható maradjon a tartalom. A kivágatok méretaránya minden esetben 1:75 000 volt. A cím mellett kapott helyet az egyes részlettérképek méretaránya. Ez az esetek nagy részében maradt az eredeti, 1:200 000 méretarány. A második olasz fronton való tartózkodás térképét kellett lekicsinyítenem 1:250 000 méretarányra, hogy elférjen egy A/4-es lapon.

8.1.4 Tematikus réteg

A tematikus tartalom a „101” elnevezésű rétegre került teljes egészében. Ez a réteg kétféle objektumot tartalmaz. Mozgásvonalakat nyíl formájában a békéscsabai gyalogezred helyváltoztatását kifejezve és az ehhez tartozó magyarázó feliratokat. A mozgásvonalak településeken és hegycsúcsokon át követik a gyalogezred útját. Ahol valószínűsíthető volt, ott a mozgásvonalak az utat követik. Ez főleg két egymáshoz közel lévő település esetén volt jellemző, békésebb menetek, tartalékban töltött idő és a frontvonal mögötti mozgások alatt. A

támadások ezzel szemben nem feltétlenül utat, inkább égtáj szerinti irányt követtek. Roham alatt nem volt idő megkerülni egy hegyet és felsétálni egy kényelmes hegyi ösvényen. Ezért az ilyen jellegű, két pont közötti mozgásokat egyenes vonallal jelöltem.

Magyarázó feliratokat főleg dátumokból álltak, melyik településeken, hegycsúcson mikor járt az ezred. Ezért ezeket a feliratokat nem a mozgásvonalakra, hanem azok végére, a pontszerű objektumokhoz kötve helyeztem el.

Különböző színek használatával sikerült elérnem, hogy az egymást keresztező mozgásvonalak által kirajzolt kép olvasható maradjon. Eleinte egyetlen egy színnel próbálkoztam csak, de hamar be kellett látnom, hogy ez az út járhatatlan.

8.2 Áttekintő térkép

Áttekintő térképnek való háttértérképhez az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékének térképtárában jutottam hozzá néhány Európát ábrázoló térkép átnézése után. A kiválasztott térképmű az egyik katonai felmérés Közép-Európát ábrázoló áttekintő térképének vázlata 1:6 000 000 méretarányban, évszám nélkül. Címe Skelett der Übersichtskarte von Mitteleuropa im Maße 1:750 000. A térkép legkorábban 1878 után készülhetett, Bosznia-Hercegovinát már az Osztrák–Magyar Monarchia részeként ábrázolja.

Az áttekintő térkép és a részlettérképek legnagyobb különbsége a kialakított rétegekben jelenik meg. Tizenegy darab réteget használtam fel a következő sorrendben:

- keret
- részlettérképek
- cím: a térkép címe és méretaránya
- országnév
- településnév
- települések
- országhatár
- vízrajz
- partvonal
- országok kitöltése
- alaptérkép: a harmadik katonai felmérés hetvenötezes térképei raszteres formában, a kész térképeken ezt a réteget teljes egészében eltakarják az általam rajzolt objektumok

8.2.1 Síkraajz

Az áttekintő térképem síkraajzát a részlettérképekéhez hasonló módon készítettem el, eltérés csupán a tartalomban volt.

Szintén a majdani térképtükörnél nagyobb ideiglenes keret megrajzolása volt az első lépés.

A vízrajz megrajzolásakor arra a három területre koncentráltam, ahol megfordult a 101. gyalogezred. Így a Monarchia, Oroszország és Olaszország területét helyeztem előtérbe, Európa többi része háttérbe szorult. Ugyan másik rétegre kerültek fel, de a vízrajz részét képezik a partvonalak és a partvonalak segítségével megrajzolt tengerek.

A legtöbb részlettérképen csak a Monarchia külső határa jelenik meg, míg az áttekintő térképen megkülönböztettem a Magyar Királyságot is. Az országhatárok és a partvonalak segítségével rajzoltam meg az egyes országok kitöltését következő lépésként. Európa minden országa kitöltést kapott aszerint, hogy a központi hatalmakat, vagy az antant hatalmakat támogatta, esetleg semleges maradt. Ahogy a részlettérképek esetében, ez a réteg most is rejtve maradt a szerkesztés befejezéséig.

További vonalas objektumok, mint a vasút és az úthálózat felvételét nem tartottam indokoltnak. Nem is voltak jelölve az alaptérképen, így én sem rajzoltam meg őket.

Az egyes országok fővárosai mellett még három települést ábrázoltam. Azt a hármat, ahol a világháborút megelőzően 1910-től 101-es zászlóalj állomásozott. Nagyváradon az I. és IV. zászlóalj, Békéscsabán a III. zászlóalj, Trebinjében pedig a II. zászlóalj.

Piros színű keretet húztam azon területek köré, amelyekről részlettérképet készítettem. A részlettérképeket egytől ötig sorszámokkal láttam el. A sorszámok azt jelölik, hogy az adott fronton hányadiknak járt békéscsabai gyalogezred. Egyes számot a szerb harctér kapta, ide vonultak el először a 101-esek. Másodiknak Galícia, harmadiknak Dél-Tirol, negyediknek Bukovina következett. A háború vége és az összeomlás újra Dél-Tirolban érte az ezredet. A galíciai front nagy mérete miatt nem fért rá egyetlen térképre. Ezért a harctér sorszáma mellett az abc kis betűivel különböztettem meg az egyes galíciai térképeket.

8.2.2 Névrájz

Az áttekintő térkép névrájzának döntő hányadát európai országok és fővárosaik neve adta. Emellett megjelent még három település neve, ahol a 101. gyalogezred zászlóaljai közvetlenül a világháború kitörése előtt állomásoztak: Békéscsaba, Nagyvárad és Trebinje.

A településneveket minden esetben nyugat-keleti irányban írtam meg. Az országok neveinél már problémásabb volt a helyzet. A legtöbb ország területének csak kis hányada került a kereten belülre, ide kellett elhelyeznem a neveket. A névalakoknak korabeli atlaszokban és térképeken néztem utána. Németország kivételével minden névnek az áttekintő térképemen használt névalakját találtam. Németország esetében találkoztam Német Birodalom megjelöléssel is (Európa politikai térképe, 1914), de témavezetőm tanácsára maradtam a Németország névalaknál.

8.3 Jelkulcs

Térképeim jelkulcsát úgy készítettem el, hogy a részlettérképek és az áttekintő térkép azonos stílusa egységes képet alakítson ki.

Legkönnyebb dolgom a felületi objektumok esetében volt. A tavak és tengerek kék színe a vízrajzzal való kapcsolat miatt adta magát. A tavak és tengerek kitöltése és körvonala azonos paraméterekkel rendelkezik. Kitöltésük CMYK kódja: C 36, M 3, Y 7, K 0. Körvonaluk 0,353 mm vastag, az alap CMYK palettán „sky blue” névvel ellátott C 100, M 20, Y 0, K 0 értékekkel rendelkező szín. Szintén ebbe a típusba tartoznak az országok kitöltései. Négy kategóriát hoztam létre, egyet a semleges országoknak, egyet az antant hatalmaknak, egyet a központi hatalmaknak és egyet a Magyar Királyságnak. A semleges országok C 0, M 0, Y 30, K 0 értékekkel rendelkező halványsárga színt kaptak. Az antant hatalmak kitöltése a „martian green” névre hallgató C 20, M 0, Y 60, K 20 értékű zöld. A központi hatalmak kitöltése C 0, M 40, Y 0, K 20 értékekkel rendelkező, az alap CMYK palettán „violet” névvel ellátott lila szín. Az Osztrák–Magyar Monarchián belül megkülönböztettem a Magyar Királyságot a „faded pink” névre hallgató C 0, M 20, Y 20, K 0 kódú rózsaszínnel. Körvonalat egyik felület sem kapott, az országhatárokat külön, vonalas elemként rajzoltam meg.

8. ábra: Vízfelület, semleges országok, antant-, és központi hatalmak, Magyar Királyság kitöltése

Vonalas objektumok közé a folyók, határok és a közlekedési hálózat elemei tartoznak.

A folyók és patakok színe mindenütt a fent már említett „sky blue”. Vastagságuk igen változó, a hajszálvékony patakoktól egészen a több milliméter vastag jelentős folyókig. Az országhatárok nem folytonos vonalként jelennek meg. A Magyar Királyságot és Monarchiát elválasztó határ pontozott, az áttekintő térképen 0,5 mm, a részlettérképeken 1 mm vastag fekete vonal. A Monarchia külső határa egy vonal és két pont váltakozva. Vastagsága az áttekintő térképen 0,706 mm, a részlettérképen 1 mm, színe fekete. A vasútvonalakat egységesen 0,706 mm vastag, folytonos, fekete vonal jelenti. Kettős vonallal jelöltem a közlekedési utakat, amely alul 1 mm széles, fehér, felette 0,5 mm széles 60%-ban szürke. Ilyen módon minden útnak szürke szegélye van, ami jól elkülöníti környezetétől.

Pontszerű objektummal a településeket és hegycsúcsokat jelöltem. A települések jele egységesen 3 mm átmérőjű C 8, M 84, Y 68, K 0 kódú piros kör. A hegycsúcsok jelének átvettem a kétszázéves szelvényeken található jelölést: fekete háromszög, közepén fekete körrel.

Az ország nevek külön rétegen jelennek meg a felületek kitöltése felett. Mivel az országok neveinek ki kell tölteniük a teljes felületet, méretük minden egyes ország esetében eltérő, az adott felülethez lett méretezve. A legkisebb (Albánia és Montenegró) 8 pontos, a legnagyobb (Oroszország) 30 pontos, betűtípusuk minden esetben Copperplate Gothic Light. Vonalas objektumok közül egyedül a folyókhoz tartozik névírás. A folyónevek 10 pontos, dőltbetűs, Arial betűtípusúak ugyanazzal a kék színnel, mint a folyók körvonala.

A pontszerű településjelek 14 pontos Bookman Old Style betűtípussal rendelkeznek. A hegycsúcsok neveihez ugyanennek a betűtípusnak a 12 pontos, dőltbetűs változatát használtam. Azért esett a választásom erre a típusra, mert régies kinézetével illeszkedett a térképeim által megjelenített nagyjából száz évvel ezelőtti korszakhoz.

A tematikus tartalom nyilak és magarázó feliratok formájában jelenik meg. A nyilak 0,7 mm vastagok, három színben fordulnak elő. Eredetileg egy színt szerettem volna felhasználni, olyan sárgát, ami hasonlít a 101. gyalogezred kénsárga hajtókájára. Néhány esetben azonban annyi nyíl keresztezi egymást, vagy fut közel párhuzamosan, hogy az olvashatóság fenntartása végett plusz két színt be kellett vezetnem. A sárga (C 0, M 0, Y 100, K 0) mellett C 0, M 60, Y 100, K 0 kódú narancssárgát és C 40, M 100, Y 0, K 0 kódú lilát használtam fel. Ügyeltem rá, hogy ez a lila, eltérjen a központi hatalmak színét alkotó lilától.

A magarázó feliratokat kisebbre vettem, mint a névrajz többi elemét. 10 pontos, dőltbetűs, Bookman Old Style típusú betűkkel jelenik meg. Ezek a feliratok főleg dátumok, ritkábban zászlóaljok számai. Előfordult olyat is, hogy egy településen többször jártak a 101-esek. Ebben az esetben az adott településhez nem egy, hanem kettő, dátum tartozik.

Helyhiány miatt nem tudtam egységesen elhelyezni a feliratokat, néhol a településnév fölé, máskor alá kerültek. Minden esetben arra törekedtem, hogy a két dátum közül a korábbi kerüljön közelebb a névhez.

Összefoglalás

Szaktervezésben az Osztrák–Magyar Monarchia békéscsabai 101. közös gyalogezredének első világháborús útját próbálom meg a rendelkezésre álló információk alapján rekonstruálni. Témaválasztásomat az indokolta, hogy a békéscsabai gyalogezredben szolgált hivatásos tisztként dédapám, traisenhaini Rainer Rudolf főhadnagy (1917. május 1-jétől százados) és bátyja, traisenhaini Rainer János százados (1918. május 1-jétől őrnagy). Mindketten szerencsésen hazakerültek a háború viharából. Harmadik testvérükről, Friedrich Rainer császári királyi századosról ugyanez nem mondható el. Katonái élen hősi halált halt Lossonál, Olaszországban, 1918. június 20-án, a császári királyi 15. troppai Landwehr lövészezred századparancsnokaként.

Munkám első felében az 1928-as és 1934-es ezredtörténetet használtam fel elsődleges forrásként. Ezt kiegészítettem dédapám 1926-ban íródott feljegyzéseinek magyarra fordított részével (az eredeti német nyelvű) és Laczházy (Löwenstein) Ferenc tartalékos 101-es főhadnagy naplójával. Az ezred eredeti dokumentumai a háború után elvesztek, illetve részben a csehországi Neuhausban rekedtek (itt állomásozott az ezred pótkerete). Ezen dokumentumok hiányában helyenként elég hézagosan állnak rendelkezésre adatok, már a két ezredtörténet sem teljes. Igyekeztem az elérhető adatokat a lehető legpontosabban feldolgozni, néhány adathiányos részen azonban az előbbi okok miatt ez nem volt lehetséges.

Dolgozatom második részében az eddig nyert adatok felhasználásával tematikus térképeket készítettem el. A 101-esek a szerb harctéren kezdték frontszolgálatukat, onnan, Galíciába, Orosz–Lengyelországba, Dél-Tirolba, Bukovinába, a Tatárhágó környékére, majd legvégül újra Dél-Tirolba kerültek. Minden harcterről méretétől függően egy, vagy több térképet készítettem, amelyek két részből álltak össze. Egyik részt a harmadik katonai felmérés 1: 200 000 méretarányú szelvényei adták, mint alaptérkép. Ahol szükség volt a részletesebb megjelenítésre, ott a harmadik katonai felmérés 1: 75 000 méretarányú szelvényei részleteit használtam fel kivágat formájában. Az általam rajzolt alaptérképeken megtartottam az eredeti vetületet és méretarányt (kivéve az egyik olasz front térképén, ott kicsinyítenem kellett 1: 250 000 méretarányra), de a tartalmat saját igényeimre szabtam.

A térképi tartalom alaptérkép melletti második részét a tematikus réteg adta. A tematikus rétegen mozgásvonalak módszerével jelenítettem meg a 101-esek mozgását. Ahol

szükséges volt, magarázó feliratokat és eltérő színeket alkalmaztam a mozgásvonalak kiegészítéseként.

Az eredményt egy Közép-Európát ábrázoló áttekinthető térkép egészíti ki, saját szelvényezéssel. Az egyes harcterek térképei sorszámot kaptak az alapján, ahogyan megfordultak rajtuk a 101-esek (1-től 5-ig). A galíciai harcteret mérete miatt három részre osztottam. Ezt a három térképet a sorszáma mellett az abc kis betűivel különböztettem meg egymástól (2/a, 2/b és 2/c néven).

Az alaptérképekhez az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék térképtárából jutottam hozzá. Szerkesztéshez a CorelDRAW nevű program 13-as verzióját használtam, tanulmányaim során ennek a használatával ismerkedtem meg.

Hivatkozások

Bakos János (2010) szerk.: Történelmi világtasz, Évezredek térképek tükrében, Cartographia Tankönyvkiadó Kft, Budapest

Barcy Zoltán – Somogyi Győző (é.n.): Királyért és hazáért, Corvina Kiadó, Budapest

Biszak Sándor – Tímár Gábor – Molnár Gábor – Jankó Annamária (2007): A harmadik katonai felmérés 1869-1887, Arcanum, Budapest

Deák István (1993): Volt egyszer egy tisztikar, Gondolat Kiadó, Budapest

vitéz Doromby József (é.n.) szerk.: A magyar gyalogság, Reé László könyvkiadó és terjesztő vállalat, Budapest

Európa politika térképe, 1914, in Bátky Zsigmond – Kogutowicz Károly – Little Aurél (1914): Népiskolai atlasz a IV. osztály számára, Földrajzi Intézet Rt, Budapest

Geoffrey Barraclough – Norman Stone (1992) szerk.: The Times Atlasz Világtörténelem, Akadémiai Kiadó, Budapest

Harmadik katonai felmérés (1889-1915 közötti kiadású szelvények), 1:200 000

Hidas Gábor (2005), szerk.: Történelmi világtasz, Cartographia Kft, Budapest

Jankó Annamária (2007): Magyarország katonai felmérései 1763-1950, Argumentum Kiadó, Budapest

Klinghammer István (2010), szerk.: Térképészet és geoinformatika 1, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest

Machalek Pál (1928): Cs. és kir. 101. gy. ezred története 1883-1918, Körösvidék nyomda és lapkiadó részvénytársaság, Békéscsaba

Makkay (Machalek) Pál (1934): 101-es zászló alatt, Pless Gy. Közlekedési nyomda, Budapest

Militärterritorial und Ergänzungsbezirkseinteilung, 1908, 1: 3 000 000

Pintér Tamás – Rózsafi János – Stencinger Norbert (2009): Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében, Hibernia Nova Kiadó – Zrínyi Kiadó, Budapest

Rainer Pál (2009) szerk.: Laczházy (Löwenstein) Ferenc tartalékos főhadnagy I. világháborús hadi naplója 1915-1918, kézirat

Rainer Rudolf főhadnagy harctéri naplója 1915. március 9-től, magyarra fordította: Rainer Róbert, kézirat

Skelett der Übersichtskarte von Mitteleuropa im Maße 1:750 000, (é.n.), 1:6 000 000

Sümeghy Zoltán – Unger János – Gál Tamás (2009): Térképészet, JATEPress, Szeged

Übersicht-Karte der Truppen-Standorte des kais. u. kön. österr. ung. Heeres und der Landwehren im Jahre 1898. 1:2 100 000

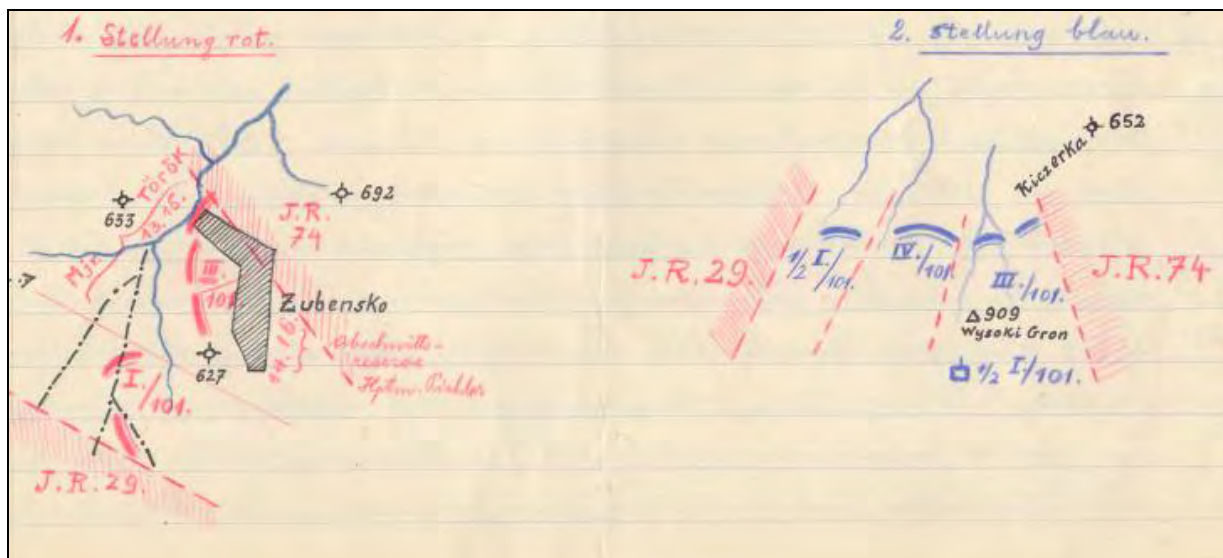
Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Gercsák Gábornak szakdolgozatom elkészítéséhez nyújtott segítségért.

Édesapám támogatása nélkül nem jutottam volna ilyen messzire. Nem csak rendelkezésemre bocsájtotta a térképeim elkészítéséhez nélkülözhetetlen 101-es ezredtörténeteket, de Ő volt, aki érdeklődésemet felmenőim és a haza szolgálatában állott békéscsabai honvédek felé irányította. Édesanyám segítsége nélkülözhetetlen volt az odahaza található régi dokumentumok szkennelésében, amik így elérhetővé váltak számomra száz kilométer távolságból is.

Végül, de nem utolsó sorban úgy érzem, köszönetet kell mondanom a hálás utókor nevében annak a több ezer magyar katonának is, akik csukaszürke egyenruhát magukra öltve, kénsárga hajtókával, 101-es színekben harcoltak halált megvető bátorsággal, sokszor embertelen körülmények között esküjükhöz híven. Lebegjen példaként szemünk előtt a 101. gyalogezred II. zászlóaljja. Ezer fővel indultak a harctérre, visszavonuló létszámuk hatvan élő ember volt. Ám még ekkor is minden egyes 101-es bakára egy ellenséges fogoly jutott!

Melléklet

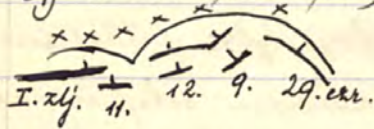
1. számú melléklet: Vörös és kék állások rajza Zubensko és Lupkóv környékén Rainer Rudolf 1926-ban készült visszaemlékezéséből. A vörös állások az első vonalat, a kék állások a visszavonulásra kijelölt terepszakaszt jelölik. 1915. február – március.

2. számú melléklet: Vörös és kék állások rajza Zubensko és Lupkóv környékén Rainer Rudolf 1926-ban készült visszaemlékezéséből. 1915. február – március.

VII/29. Reggel 4^h ij dolgoztunk s utánb beleytünk
 a fedexékbe s aludtunk. - 10^h kor jött a parancs
 Unterwalden megtámadására. Kevés
 uton mentünk oda. Az orosz jól látte túlsó
 seregünket, amely mellett elmentünk. -
 Délre lt. elé érkezünk. - Ott az 1. szarasz
 fedexéket talált, a 2. szarasz egy hák mellé
 a többi egy gabonás mellett foglalt állást.
 Egy skapnel becsapott a hákba, egyik emberem
 fölém megseült. Innen a Küldönc hibája-
 ból előbb indultunk Unterwaldenbe.

Ott parancsot kaptam, hogy a 9. század
 helyére kell mennem Unterwalden
 déli részére. - Este lett miig otacstunk
 nettenetes ájutásban. - Rendbe settem a
 századot és 20^h kor a ϕ 284 támadás-
 na kellett mennünk. - Az I. xij- től jobbra
 a II. szd. attól jobbra 12. szd., 29 eur s
 szarasz. Éjféliz elhelyestünk. Az orosz
 egy lövést sem tett hátr. -

 Erősek voltak az állások,
 drótakaláccsal.

Az éart áttörési kísérlet elmaradt.

VII/30. Éjfeliz 2 órákor leuandták az áttörést és mi
 visszamentünk az utmenti állásba.
 Reggel 6 kor az orosz támadt, kisebb ágyúvá
 után erősen lőtték, de nem érték el semmit.

die russen gut eingeschoßen sind. - Bewegungen od. Aufstehen sind mir bei Dunkelheit möglich. - Trotzdem Weiss ich aber Kalinka in der Nacht aus dem Graben n. macht sich, den Russen ein besseres Halftje zeigend. - Wohl ein Wunder, dass er noch nicht vernichtet wurde. -

Nachmittag schreit n. regnet es abwechselnd. - Die Schwarmbienen stehen schon im Wasser, halten sich aber dennoch sehr brav. - Die Vorflogung funktioniert gottlob recht gut. Am Abend bringt man uns immer Eisen n. die Post. -

Für diese Nacht würde ein russischer Angriff avisiert. -

21. März (Sonntag) Schon um 5h in der Nacht beginnt der Kampf und eine halbe Stunde später wagt er auf das Leftigste auf der ganzen Linie. Zum Glück konnte er aufgehalten werden. Bald der rechte Flügel der linken von uns kämpfenden Lt. Inf. Tr. Kom (Inf. Regt 9. n. 10) noch ein wenig ermischt. Im Laufe des Vormittags würden einige russische Paare bemerkt, die den Rückzug auf Ostawica antreten. Die Stellungen vor uns sind heute bedeutend stärker besetzt, als in den Vortagen. Kalinka beobachtet sehr gut n. schickte gute Meldungen. Er konstatierte das teilweise Räumen der Kirska + 647. Seine Kampagne wird sehr stark von Artillerie (hauptsächlich mit Granaten) besessen. - Schon um 9h hatte er 9 Verwundete. Von 10-12h war zeitweise Ruhe, zeitweise aber heftiges Feuer. - Das Artilleriefeuer dauerte bis gegen 16h. - Um diese Zeit hörte ich im Telefon, dass das 10. Regt. auf Kosarka + 795 zurückgeht. Unverläßliche Quellehaft. Gleich darauf meldete sich Singer (J.R. 29), der links von uns stand, dass auch bereits sein linker Flügel zurückgeht. Gleichzeitig war starker Geschützlärm links hörbar. Die Wer 2. 29er Tr. sollten bis zur Dämmerung ihre Stellung halten und eventuell erst dann bis in die nächste Stellung zurückgehen. -

Bei Lupkóv war ein Beobachtungsstand. In diesem soll ein Trup von 100 verschüttet oder gefangen worden sein. Ich erinnere mich nicht mehr genau an die Details. Wir bekräftigten diese armen Helden sehr. Lt. i. V. R. P. Kertész weiß vielleicht mehr über diesen Fall.

4. számú melléklet: Részlet Rainer Rudolf 1926-ban készült visszaemlékezéséből. 1915. március 21, Lupkóv környéke, német nyelven.

Nyilatkozat

Alulírott, Rainer Ambrus (Neptun kód: TSRE0V) nyilatkozom, hogy jelen szakdolgozatom teljes egészében saját, önálló szellemi termékem. A szakdolgozatot sem részben, sem egészében semmilyen más felsőfokú oktatási vagy egyéb intézménybe nem nyújtottam be. A szakdolgozatomban felhasznált, szerzői joggal védett anyagokra vonatkozó engedély a mellékletben megtalálható.

A témavezető által benyújtásra elfogadott szakdolgozat PDF formátumban való elektronikus publikálásához a tanszéki honlapon

HOZZÁJÁRULOK

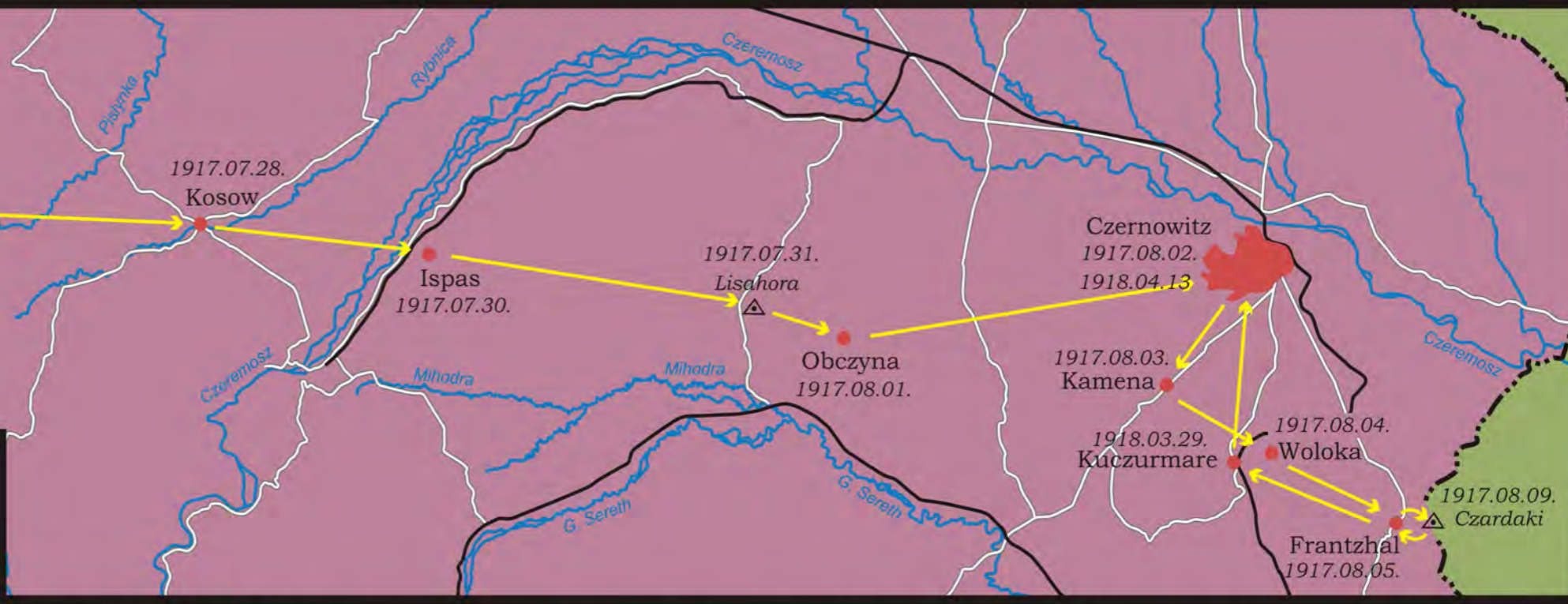
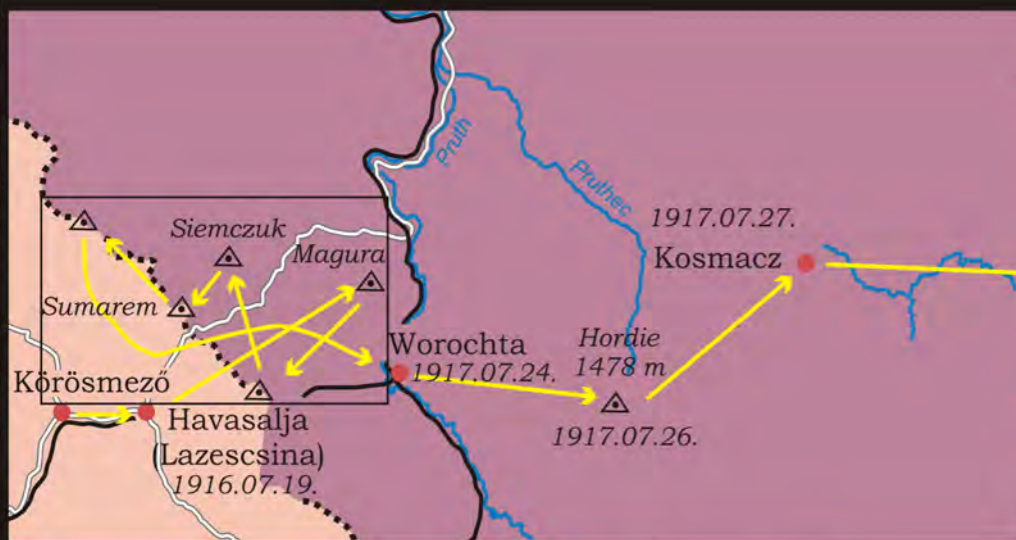
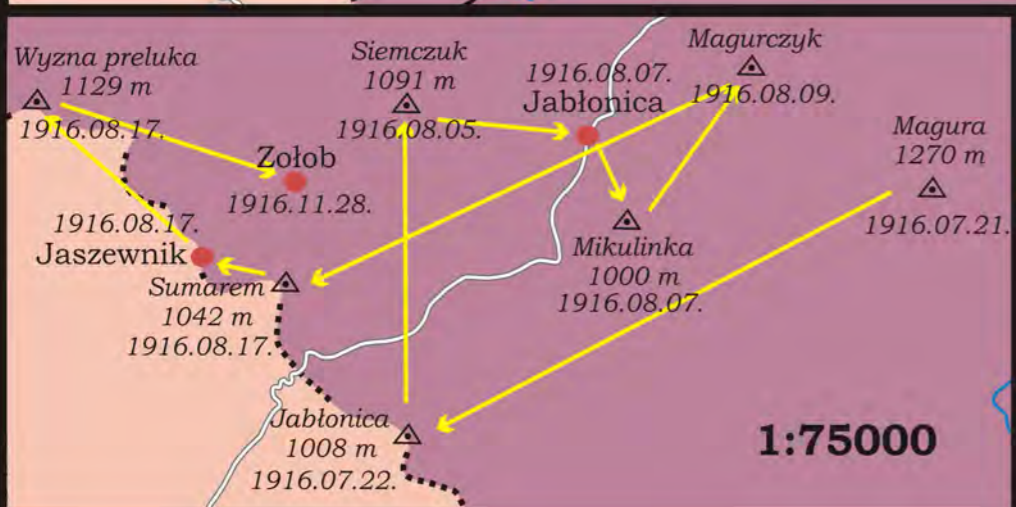
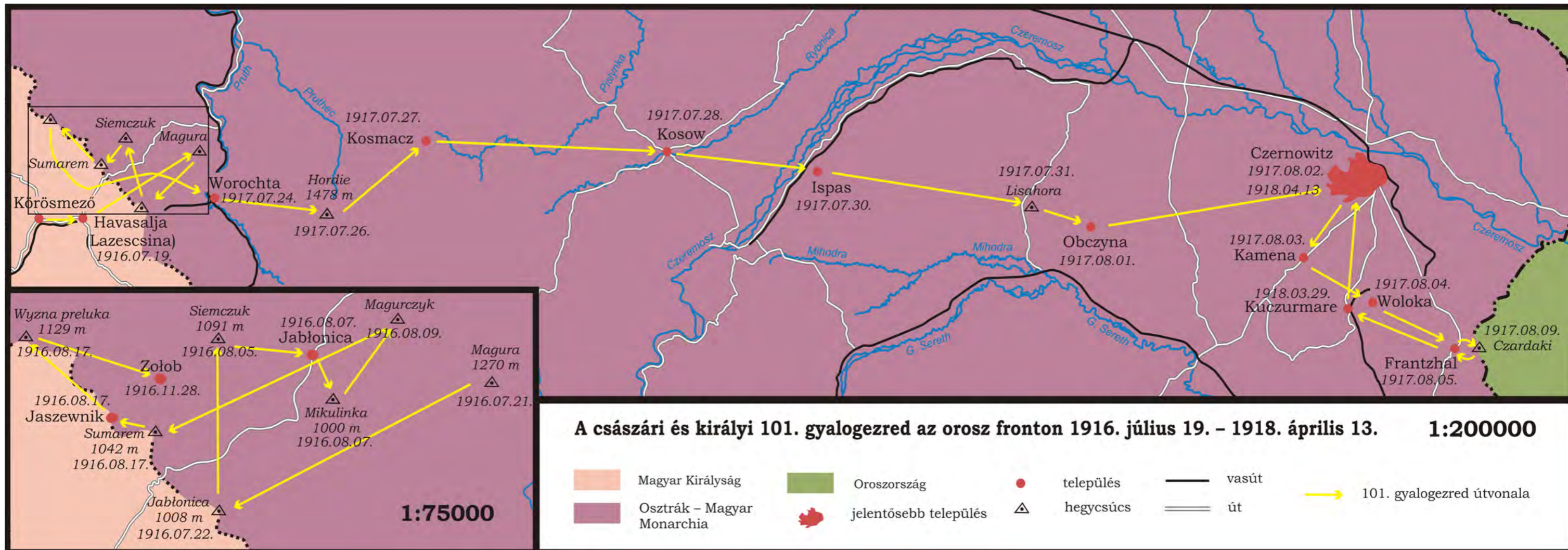
NEM JÁRULOK HOZZÁ

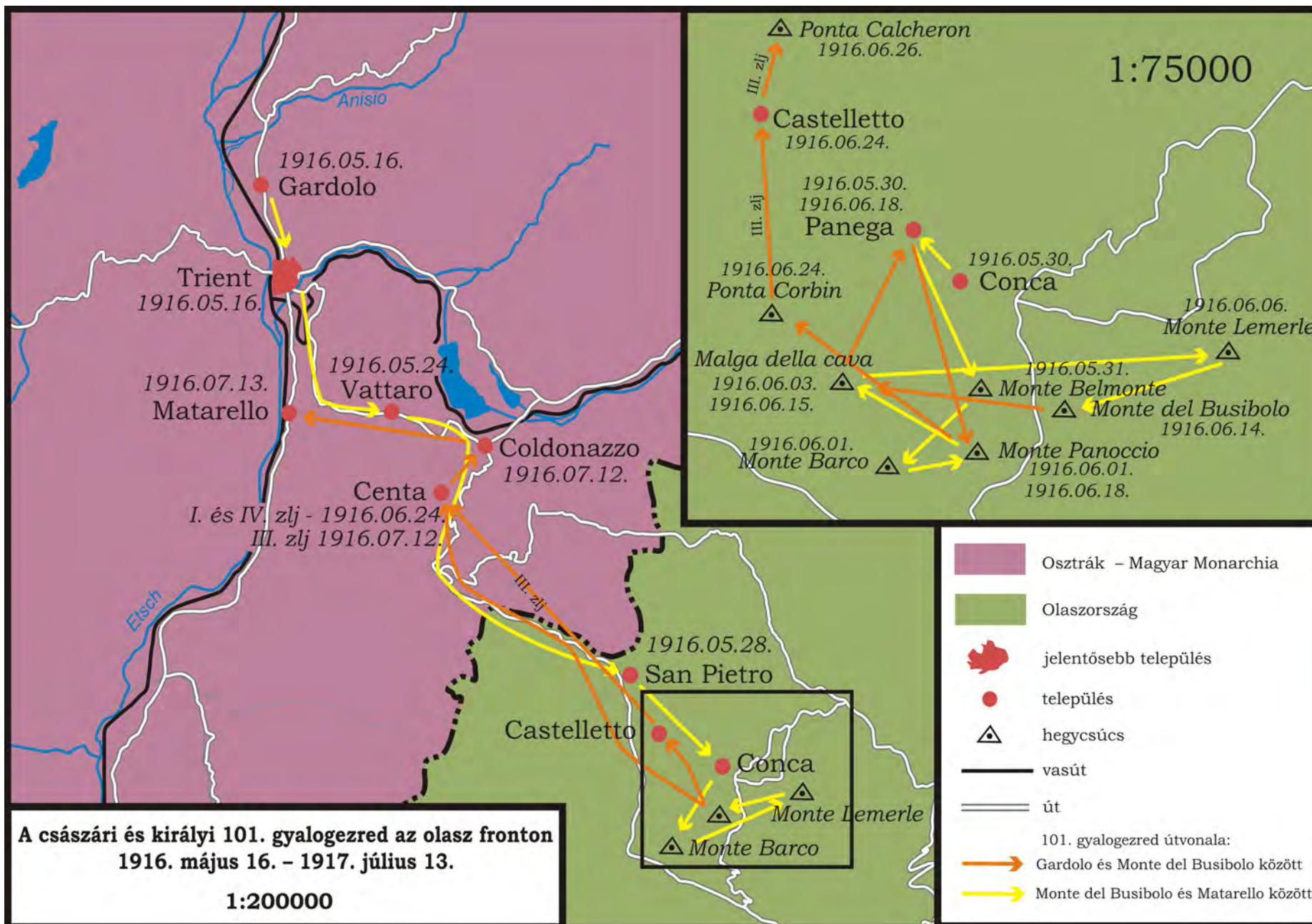
Budapest, 2013. május 15.

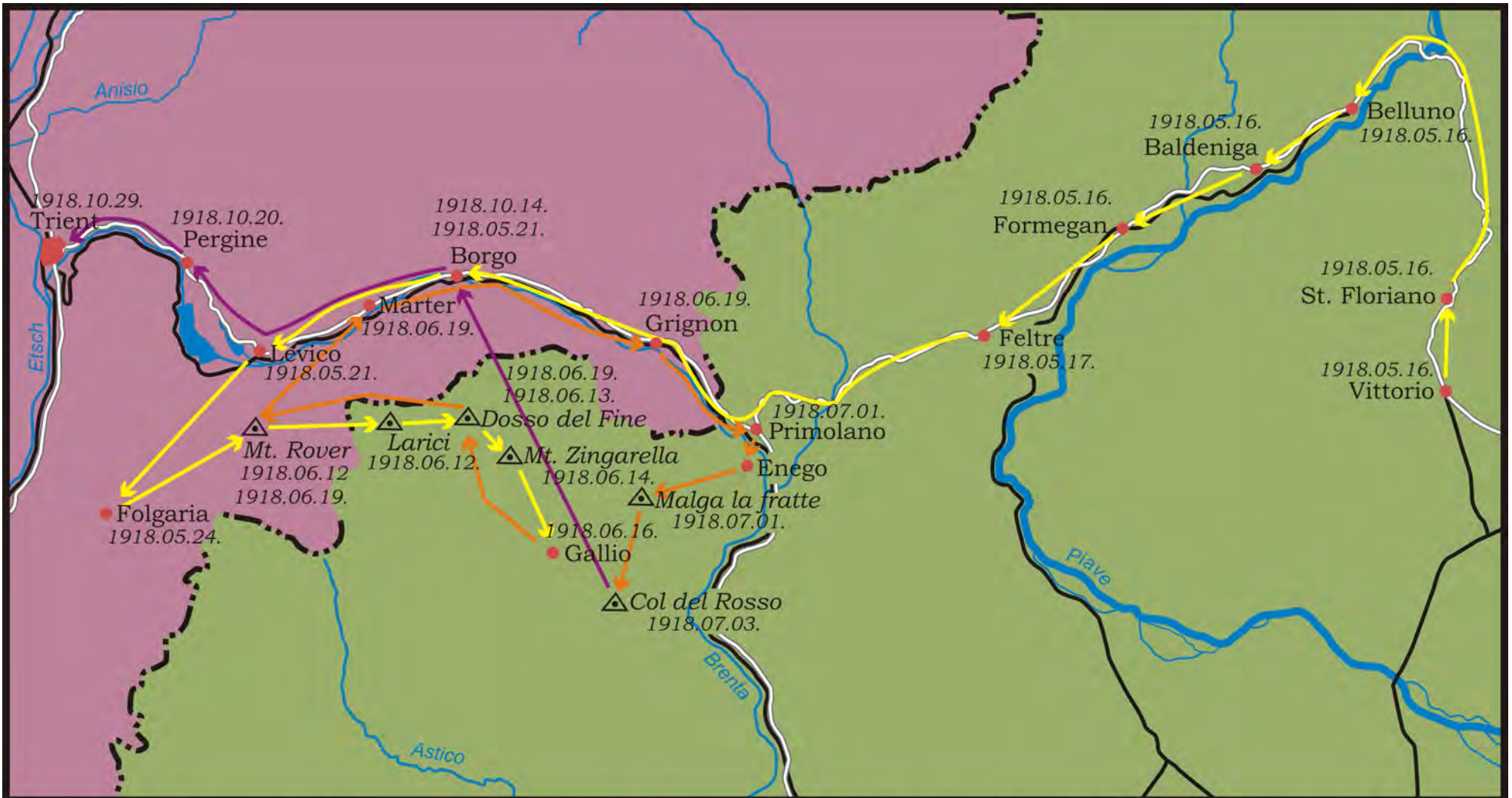
.....
a hallgató aláírása

**Áttekintő térkép a császári és királyi 101. gyalogezred harcaihoz
1914 - 1918**
1 : 6 000 000

A császári és királyi 101. gyalogezred az olasz fronton 1918. május 16. – 1918. október 29.

1:250000

101. gyalogezred útvonala:

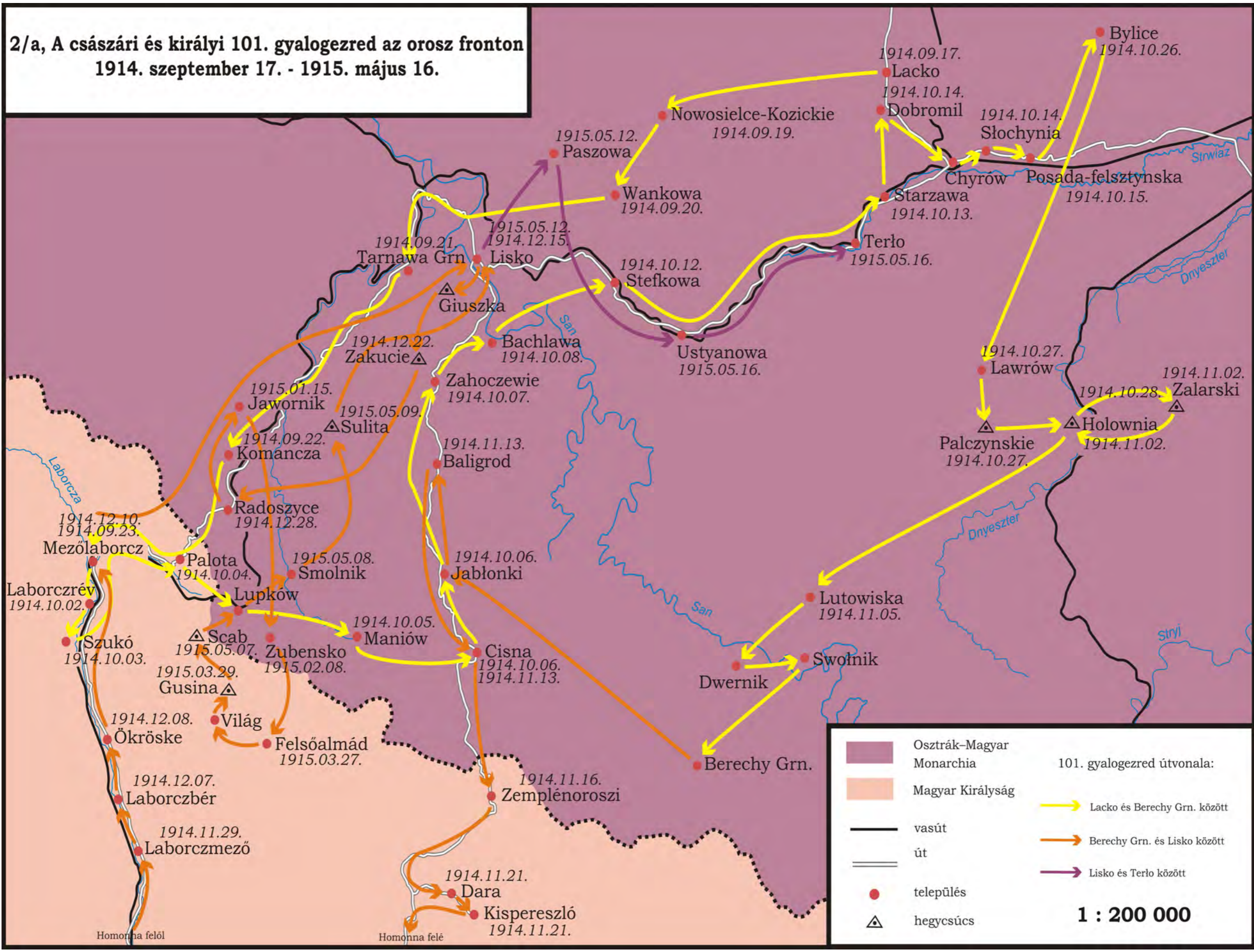
- Vittorio és Gallio között
- Gallio és Col del Rosso között
- Col del Rosso és Trient között

- Osztrák – Magyar Monarchia
- Olaszország

- jelentősebb település
- település
- hegycsúcs

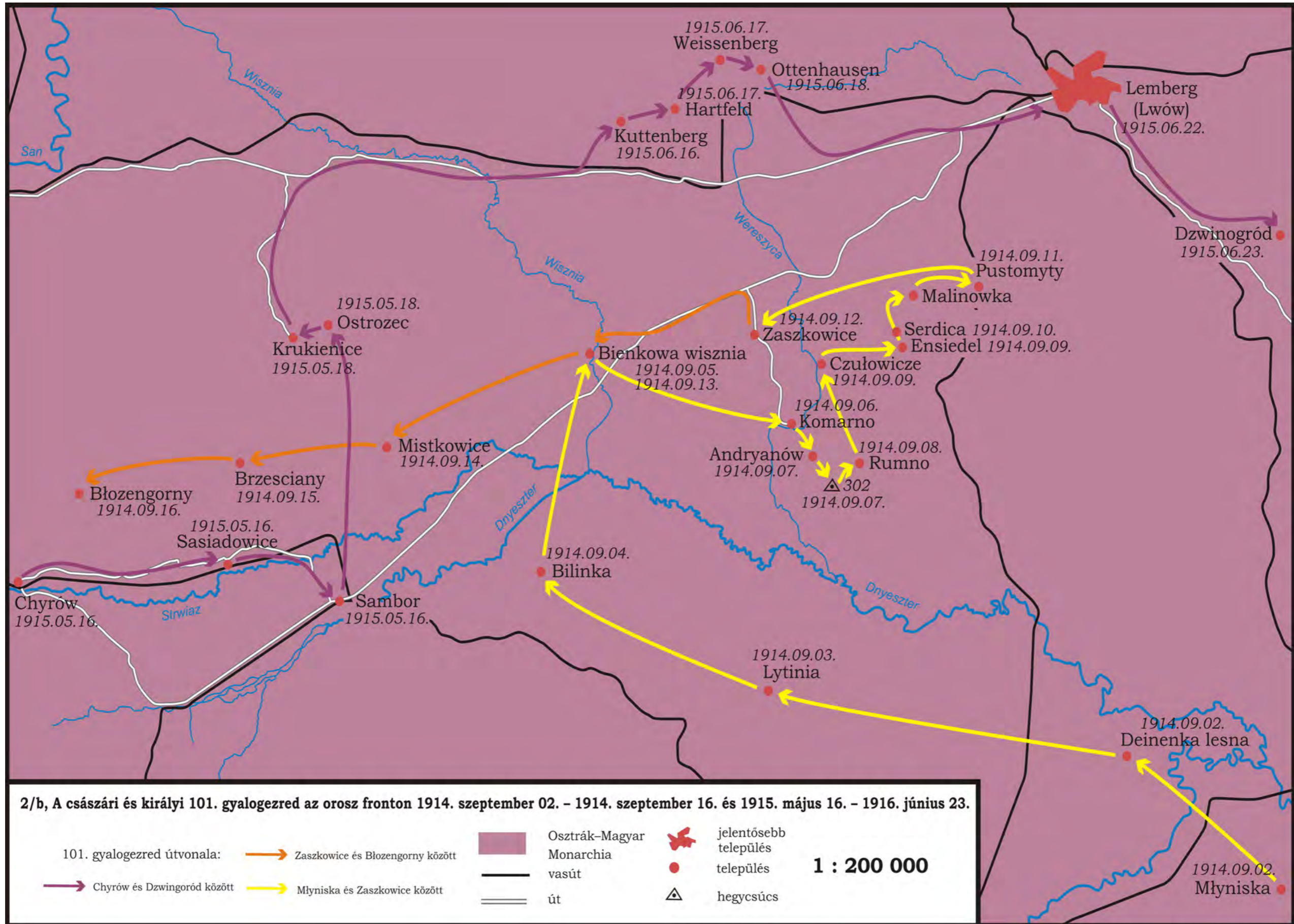
- út
- vasút

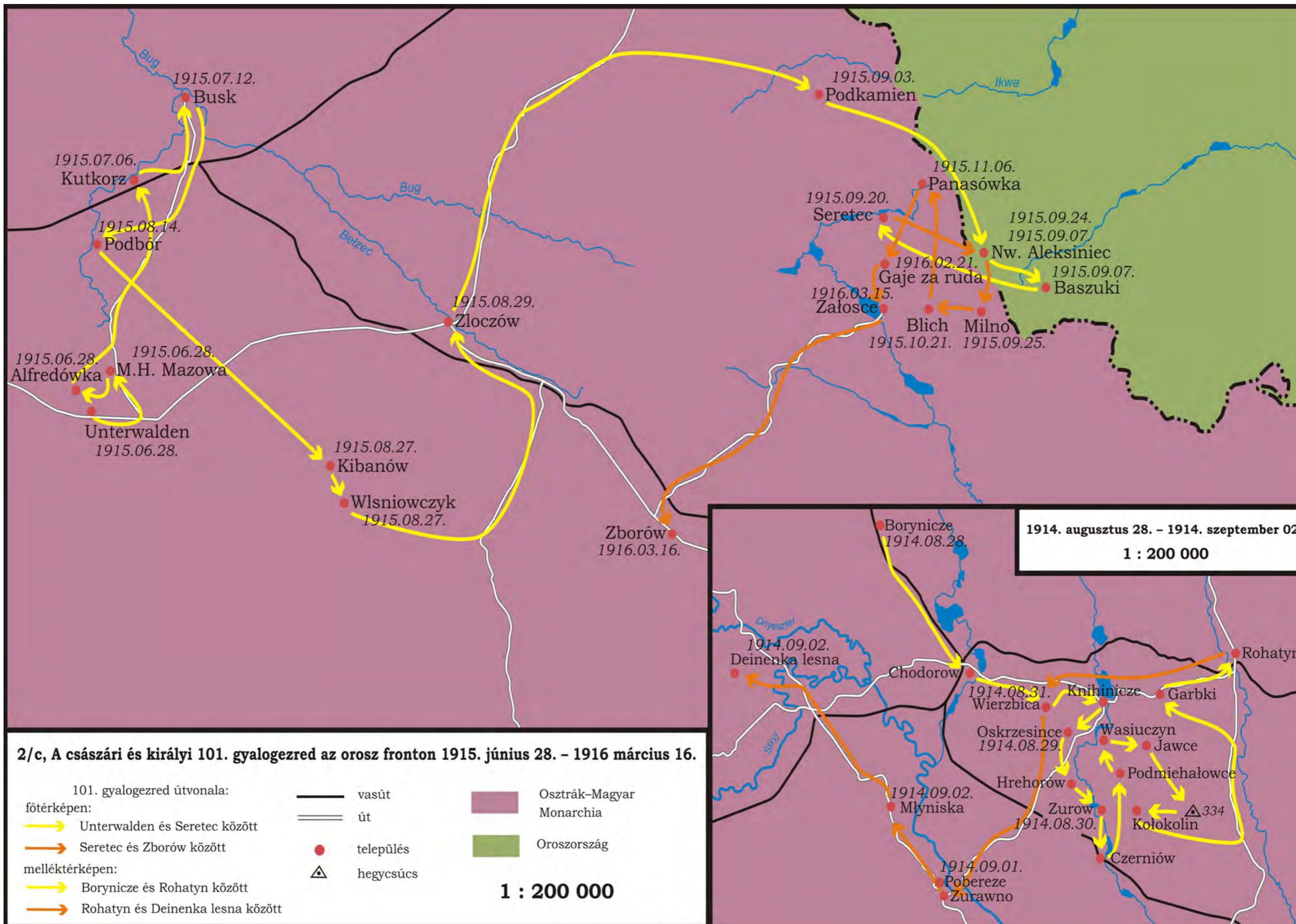
**2/a, A császári és királyi 101. gyalogezred az orosz fronton
1914. szeptember 17. - 1915. május 16.**

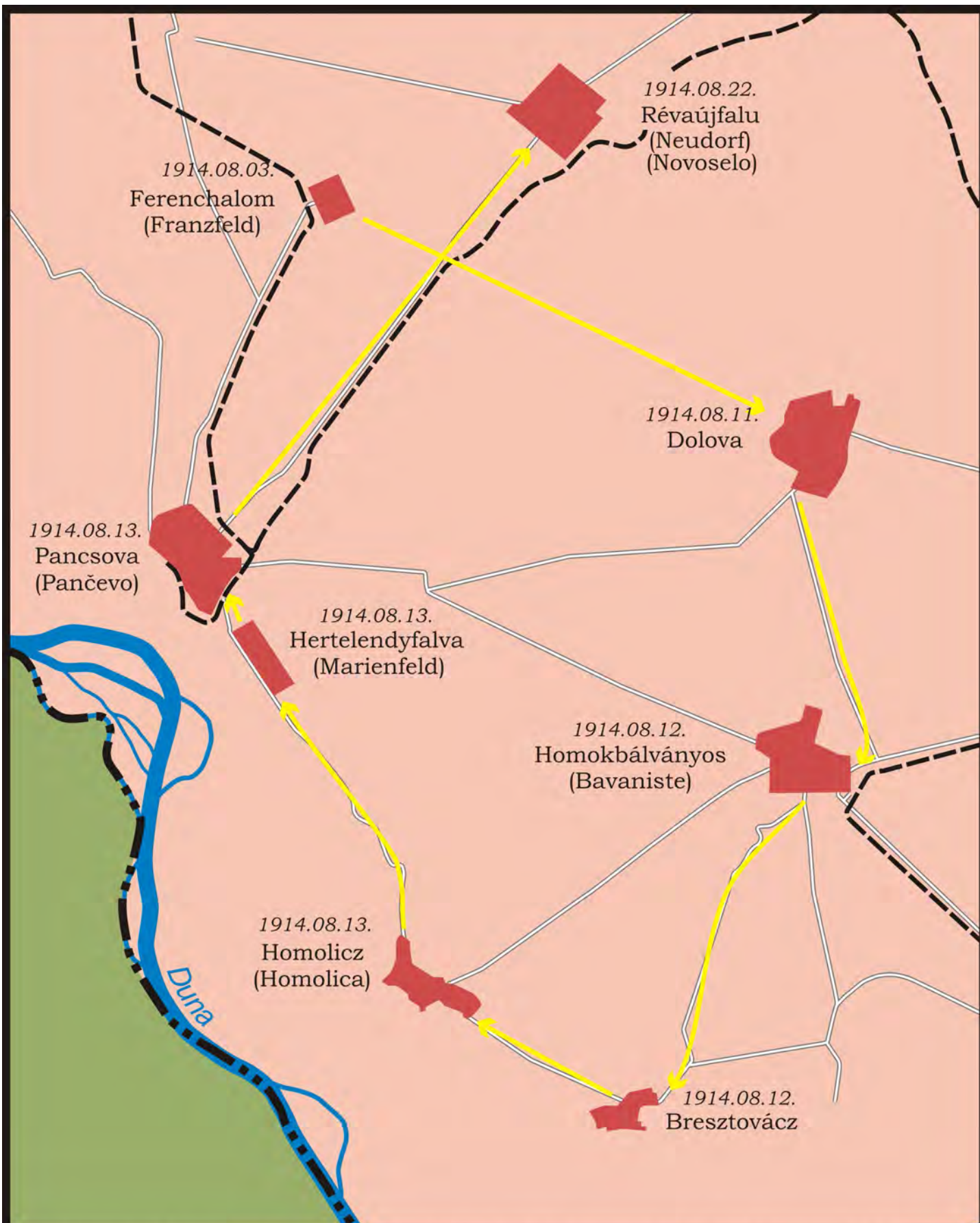

Homonna felől

Homonna felé

A császári és királyi 101. gyalogezred a szerb fronton 1914. augusztus 03. és 1914. augusztus 22. között

Szerbia
Magyar Királyság

település
vasút
út

101. gyalogezred útvonala

1:200000